

KASİDE DORUKLARINDA UÇAN BİR ANKA: ENVERÎ

DR. ÖĞR. ÜYESİ SADIK ARMUTLU *

Öz

Enverî, Selçuklular döneminde yaşamış ve yazdığı kasidelerle şöhret bulmuş bir şairdir. Kaynaklarda, kaside şairi olarak “şiiirin üç peygamberinden biri” nitelemesiyle benimsenmiş, şairlik vasfı yanında bilgin yönüyle de tanınmıştır. İyi bir eğitim aldıktan sonra Selçuklu Sultanı Sencer’in sarayına intisap ederek onun saray şairi olmuştur. Hayatının en güzel günlerini Selçuklu sarayında geçiren Enverî, en güzel kasidelerini adı geçen sultan adına yazmıştır. Enverî, bir kaside şairidir. Kasidelerinde Arap kasideciliğinin izlerini görmemiz mümkündür. Kasideleri akıcı olmasına rağmen; başta astronomi ve felsefe olmak üzere bilimsel anlam ve kavramları kullanması, Arapça bilgisini şiire taşıması, Arapça kelime ve terkiplere yer vermesi, övgüde aşırıya kaçması, kolay anlaşılmayan bir dile sahip olması ve benzeri hususlar kasidelerinin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Enverî’nin kasidelerinin tamamına yakın bir kısmı medhiyedir. Kasidelerine bazen nesiple başlar, sonra övgüye geçer, çoğu zaman da kasidesine övgüyle başlar. İster nesiple ister medhiye ile kasidelerine başlasın ifrat ve tefritte sınır tanımayan bir mübalağaya yer vermiştir. Şiirinin anlaşılmamasının nedenlerinden birisi de budur. Belki de o, bu yönüyle kaside peygamberi olarak anılmış ve kendisinden sonra gelen şairler tarafından üstat olarak benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enverî, Fars Edebiyatı, kaside, mübalağa.

ABSTRACT

Enverî is a poet who lived in the Seljuk period and found fame with his odes. In the literature, kaside was adopted as the poet of one of the three

---

* DR. ÖĞR. ÜYESİ SADIK ARMUTLU, İnönü Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü, Öğretim üyesi. Email: sadik.armutlu44@gmail .com

prophets of poetry, and was known for his knowledge of poetry as well as his poetic character. After receiving a good education, he became the palace poet of the Seljuk Sultan Sencer's palace. Enverî, who spent the most beautiful days of his life in the Seljuk palace, wrote his most beautiful oasis on behalf of the sultan. Enverî is an ode poet. It is possible to see the traces of Arab kasidism in the oasis. Although the eulogies are fluent; The use of scientific meanings and concepts, especially astronomy and philosophy, the use of Arabic poetry, the use of Arabic words and compositions, excessive praise, excessive language and similar issues made it difficult to understand. Almost all of Enverî 's eulogies are medhiyah. Sometimes it starts with generations, then praises, often begins with praise. Whether it starts with the generations or medhiye and kasides, it has included an exaggeration in more or less. This is one of the reasons why his poetry is not understood. Perhaps, in this respect, he was called as the prophet of kaside and was adopted as a master by the poets who followed him.

Keywords: Enverî, Persian Literature, kaside, medhiye, exaggeration.

چکیده

انوری، از شعرایی می باشد که در دوران سلجوقیان زندگی کرده و با قصایدش به شهرت رسیده است. در منابع به عنوانی یکی از سه پیغمبر شعر و قصیده شناخته می شود و علاوه بر وصف شاعری اوصاف علمی نیز دارد. بعد از آموزش در قصر سلطان سنجر سلجوقی منتصب شده و به عنوان شاعر دربار منصوب شده است. انوری که بهترین دوران زندگی اش را در دربار سلجوقی سپری کرده است بهترین اشعارش را نیز در وصف سلطان سنجر سروده است. انوری شاعر قصیده است و در قصیده هایش سایه شعر عربی نیز دیده می شود. علاوه بر این که قصایدش را به زبان ساده سروده است اما استفاده از معانی اختر شناسی و فلسفه و دیگر موضوعات علمی و نیز انتقال فهم عربی اش به شعر و انتقال کلمات عربی به شعر و نیز مدح خارج از معمول باعث سختی در فهم شعر های وی شده است. تقریباً تمامی اشعار وی مدحیه می باشد. قصایدش را بعضاً با نسیب، بعضاً با مدحیه شروع کرده است. و به دلیل افراط و تفریط مبالغه زیادی کرده است. یکی از دلایل سخت فهمی شعرهایش نیز این می باشد، بلکه به همین دلیل پیغمبر شعر نامیده شده و شاعران بعد از وی از او به عنوان استاد نام برده اند.

کلید واژه ها: انوری، ادبیات فارسی، قصیده، مدحیه، مبالغه.

GİRİŞ

Enverî, XII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Fars Edebiyatı'nın en büyük şairlerinden biridir. Şairliği yanında bilgin bir kişi olarak da bilinir. Fars edebiyatında kaside sahasında üslup sahibi bir şair olduğu için kendisinden sonra gelen şairler, onu üstad ve makâm sahibi biri olarak görmüşlerdir. Bütün edebiyat kaynaklarında kaside vadisinde benzeri olmayan bir şair olarak yer almıştır. Başka bir ifadeyle Enverî, kaside doruklarında uçan bir ankadır. Büyük şair Câmî'nin onu kaside peygamberi olarak kabul etmesi bundan dolayıdır.

XV. yüzyılın büyük bilgini ve mutasavvıf şairi Mollâ Abdurrahmân Câmî, ünlü eseri *Bahâristân*'ın "Yedinci Bahçe"sinde, şairlik bostanında şiir okuyan papağanların hikâyelerinden bahseder. Câmî bu bölümde şöyle bir kıt'a söyler:

در شعر سه کس پیمبرانند
هر چند که لَأَنْبِیَّ بَعْدِی

اوصاف و قصیده و غزل را
فردوسی و انوری و سعدی

"Her ne kadar (Hz. Muhammed) 'benden sonra peygamber gelmeyecektir' (buyurmuşsa da) şiir sanatında üç kişi peygamberdir: Tavsifte Firdevsî, kasidede Enverî, gazelde Sa'dî" (Câmî 1367: 105).

Câmî'nin bu kıt'ası şöyle yorumlanabilir: O, Fars edebiyat tarihinde yer alan şairleri ümmet, üç kişiyi de peygamber görmüş, onları yüceltmıştır. Başka bir ifadeyle, Firdevsî, Enverî, Sa'dî öğretmen bunların dışındakiler öğrenci pozisyonundadır. Bu makalede, Muhammed Takî Radavî'nin "*Dîvân-ı Enverî, Şirket-i İlmî ve Ferhengî, C. I-II, Tahran 1372 hş.*" neşri esas alındı ve verilen şiir örneklerinde "*Dîvân*" olarak kısaltıldı. Örneklerdeki romen rakamı *Dîvân*'ın cildini, diğer rakam da sayfa numarasını gösterir.

1. ENVERİ'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Evhaduddîn Muhammed b. Muhammed veya Alî b. İshâk Ebîverdî, XII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış, Selçuklu sultanı Sencer (ö. 1157) devrinin en büyük kaside şairidir. İsmi Muhammed'dir (Avfî 1333; s. 334). Babasının adı Alî (Kedkenî 1384: s. 22) dedesinin ismi de İshâk'tır (Furûzânfer 1358: s. 332). Adı bazı kaynaklarda Alî (Kâtib Çelebi 1941: I/777; Hidâyet 1336: I, 385). Babasının adı da Muhammed (Avfî 1333: 334) veya İshâk (Hidâyet 1336: I, 385) olarak gösterilmiştir (Furûzânfer 1358: 332; Armutlu 2012: 145). Bir kasidesinde Enverî şöyle söyler:

زندہ اسلاف تو بہ تو بمن
جدّم اسحاق و جدّش اسماعیل

"Bende (olduğu) gibi, senin soyun da seninle yaşasın. Benim soyum İshâk, senin soyun İsmaildir" (Dîvân: I/303).

Enverî'nin iki lakabı vardır. İlk lakabı Fâhru'd-dîn (Kedkenî 1384: s. 20) ikincisi Evhadu'd-dîn'dir. Evhadu'd-dîn, ünlü bir şair olduktan sonra aldığı ve kullandığı bir lakab olup tezkire yazarları tarafından bu lakapla anılmıştır. Enverî'yi çağdaşları da Evhadu'd-dîn lakabıyla anmış oldukları için, bu hususta bir şüpheye yer kalmamıştır. Öyle ki, onun çağdaşı olan şair Fütûhî, bir kasidesinde onun cihanda benzeri olmadığını söyledikten sonra ona "Evhadu'd-dîn" diye seslenmiştir (Radavî 1372: 14). Ayrıca Enverî'nin çağdaşı olan ve *Divân'* da onun hakkında bir medhiye (k. 21) bulunan Kâdî Hamîdü'd-dîn-i Belhî de kendisinden ilmin hali nasıl, diye bir görüş istediğinde ona hitaben yazdığı şiirine: "Evhadu'd-dîn" diyerek başlar (*Dîvân: II/609*). Yine Enverî'yi öven şairlerden biri de ona şöyle seslenmiştir:

فرخنده اوحد الدین فرزانه انوری
ای آنکه از تو عالم وحدت منورست

"Ey kendisinde/sende vahdet âleminin aydınlığı görülen mübarek Evhadu'd-dîn, bilge Enverî!" (Dîvân: II/675).

Nisbesi Ebîverdî'dir (Furûzânfer 1358: 332). İlk önce doğduğu bölgeye nisbetle Hâverî tahallüs ederken, daha sonra üstadının isteği üzerine Enverî mahlasını kullanmıştır (Hidâyet 1336: I/385)

دادند مهتران لقبم انوری ولیک

چرخم نگر چه خواند خاقان روزگار

“Büyükler bana Enverî lakabını/mahlasını veridiler. Fakat bak!
Felek bana ne der: Zamanın hakanı” (Dîvân: I/176).

Enverî, Horosan’ın Hâverân/Deşt-i Hâveran vilâyetine bağlı ve Nesâ ile Serahs arasında küçük bir şehir olan Ebîverd/Bâverd ilinin Bedene (Devletşah 1382: 83; Safâ 1352: II/657; Furûzânfer 1358: 332; Ateş 1977: IV/278; Karahan 1995: XI/267 Armutlu 2012: 146) Kedkenî’ye göre Bâzene/Bâzen (Kedkenî 1384: 22) köyünde doğmuştur Enverî, beşincisi olmayan Hâverân’ın dört büyük simasından birisi olarak kabul edilmiştir:

تا سپهر صیت گردان شد به خاکِ خاوران
تا شبانگاه آمدش چار آفتابِ خاوری

خواجه ای چون بو علی شادان و زیر نامدار
عالمی چون اسعدِ مهنه ز هر شیئی بری

صوفی صافی چو سلطانِ طریقت بو سعید
شاعری قادر چو مشهورِ خراسان انوری

“Hâverân toprağı üzerinde şöhret felekleri hareketlenince,
Hâver’in dört güneşi doğdu. Birincisi eşi benzeri olmayan ünlü vezir Hâce Ebû Alî Şâdân; ikincisi, her ayıptan uzak olan bir bilgin Es’ad-ı Mihne; üçüncüsü kalbi temiz sufilerden tarikat sultanı Ebû Saîd (Ebu’l-Hayr); dördüncüsü Horasan’ın meşhur (kişilerinden) güçlü şair Enverî’dir” (Devletşah 1382: 84; Safâ 1352: II/657).

Enverî’nin doğum tarihi belli değildir. Ailesi hakkında bilginimiz yok denecek kadar azdır. Sadece babasının Vahîdü’ d-dîn Muhammed olduğu ve Selçuklu sarayına mensub ve sarayın hanım sultanların özellikle de İsmetü’ d-dîn sıfatıyla tanınan Meryem Sultan’ın hizmetinde bulunup onun yakınlarından ve mülazımlarından biri olduğu bilinmektedir. Enverî, bu durumla ilgili bilgileri Meryem Sultan’a sunduğu bir kasidesinin (k. 133) sonlarında açık olarak söylemiştir. Ayrıca Sencer döneminin önde gelen emirlerinden biri olan Şemsü’ d-dîn Oğulbek’e sunduğu bir kasidesinde (k. 93) de geçim sıkıntısı çektiğinden ve yaşlı bir annesinden ve iki üç tıfıl

çocuklarından bahsederek, az da olsa bazı bilgiler aktarmıştır (*Dîvân*: I/242).

Avfî, *Cevâmiu'l-hikâyât* adlı eserinde, Enverî'nin babasının Mihne reisi olduğunu, pek çok malının bulunduğunu ve sınırsız servete sahip olduğunu ve Enverî'nin zengin bir aile çocuğu olarak doğduğunu söyler (Kedkenî 1384: 26). Ayrıca Avfî, Enverî'nin Tus'ta eğitim gördüğü sırada babasının öldüğünü, ona yüklü bir miras bıraktığını, Enverî'nin de bu serveti kadeh arkadaşları ve içki dostlarıyla şarap meclislerinde yiyip bitirdiğini rivayet etmiştir. (Kedkenî 1384: 27, 34; Ateş 1977: IV/278; Armutlu 2012: 147) Ahmed Ateş: "Bu rivayet her halde kabul edilemez; çünkü bu rivayet kabul edilirse, onun şiirlerinde görülen geniş bilgiyi nasıl öğrendiğini anlamak imkânsız olur" (Ateş 1977: IV/378) diyerek rivayeti kabul etmez. Kedkenî de: "Bu söylencenin doğruluğu ispat edilmediği için rağbet görmemiştir" demiştir (Kedkenî 1384: 27).

Enverî, yaşadığı sürece şiirlerinden anladığımıza göre Irak'ın Musul ve Bağdad şehrine, Horasan'ın Belh, Nişabur ve Merv şehrine, özellikle de Neseף/Narşah'a seyahat etmiş veya gitmiştir. Onun ikâmeti daha çok Sultan Sencer'in sarayı olmuştur (Kedkenî 1384: 27). Enverî'nin gençlik yılları Tus'ta geçmiştir. Kaynakların verdiği bilgiye göre o, Tus şehrindeki Mansuriyye Medresesi'nde uzun soluklu, ciddi bir eğitim ve öğretim görmüştür (Devletşah 1382: 88; Safâ 1352: II/757; Armutlu 2012: 147). Felsefe, kelâm, mantık, riyaziyat, heyet, edebiyat, vb. aklî ve naklî bilimlerde geniş bilgi sahibi olduğunu, özellikle nücüm ilminde son derecede mahir olduğunu şiirlerinde dile getirmiştir:

گرچه در بستم در مدح و غزل یکبارگی
ظن مبر کز نظم الفاظ و معانی قاصرم

بلکه از هر علم کز اقران من داند کسی
خواه جزوی گیر آنرا خواه کلتی قادرم

منطق و موسیقی و هیأت شناسم اندکی
راستی باید بگویم با نصیبی وافرم

در الهی آنچه تصدیقش کند عقل سلیم

گر تو تصدیقش کنی در شرح و بسطش ماهرم

نیستم بیگانه از اعمال و احکامِ نجوم
تو همی باور نداری رنجه شو من حاضرم

گرچه در بستم در مدح و غزل یکبارگی
ظن میر کز نظمِ الفاظ و معانی قاصرم

بلکه از هر علم کز اقرانِ من داند کسی
خواه جزوی گیر آنرا خواه کلتی قادرم

منطق و موسیقی و هیأت شناسم اندکی
راستی باید بگویم با نصیبی وافر

در الهی آنچه تصدیقش کند عقلِ سلیم
گر تو تصدیقش کنی در شرح و بسطش ماهرم

نیستم بیگانه از اعمال و احکامِ نجوم
تو همی باور نداری رنجه شو من حاضرم

“Her ne kadar gazel ve övgü kapısını kapadımsa da, zannetme ki mana, lafız ve nazımda eksiğim var. Her bilim dalında ister az ister çok olsun güçlü olduğumu benim yaşıtılarından olanlar bilir. Az çok mantık, musiki ve heyet bilirim. Doğru söylemek gerekirse (bunlardan) büyük birikime sahibim. İlahlık hususunda, aklıselim olan onu tasdik eder. Sen de tasdik edersen şerh ve şerh etmede/açma ve yaymada yetenekliyim Nücûm/astroloji mesleğine ve hükümlerine yabancı değilim; eğer sen inanmıyorsan dene/test et, ben hazırım” (Safâ 1352: III/657).

Enverî, bir beytinde “kendi gazellerini üç makamda sürekli okuyordum” (Furûzânfer 1358: 335) dediğine göre musiki eğitimi de almıştır. Bu bilimlerin içerisinde onun felsefeye özel bir ilgi duyduğunu söyleyebiliriz. Bu ilginin altında İbn Sina’ya duyduğu hayranlık yatmaktadır. Bu hayranlık “bilginin kaynağı”, “hikmet güneşinin gölgesi” olarak gördüğü İbn-i Sînâ’ya övgü dolu bir manzume kaleme almış (Safâ 1352: II/658). Aşağıdaki beyitler buna bir örnektir:

دیده جان بو علی سینا

بود از نور معرفت بینا

سایه آفتاب حکمت او

تافت از مشرق و لوشینا

“Ebû Ali Sînâ’nın gönül gözü, marifet nurundan gören oldu. Onun hikmet güneşinin gölgesi Allah’ın irade doğusundan parladı!” (Dîvân: II/511).

Enverî, ayrıca İbn-i Sînâ’nın ünlü *İşârât* adlı eserine *Kitâbu’l-Beşârât fi Şerhi’l-işârât* veya *Beşârâtü’l-işârât* ismiyle bir şerh yazmış (Âştiyânî 1334: II/202), *Uyûnu’l-Hükema*’sını kendi el yazısıyla istinsah edilmiştir. Öyle ki, bu kitabı dostlarından biri ödünç olarak Enverî’den alır ve bir daha geri getirmez (Radavî 1372: I/94; Kedkenî 1384: 25).

Enverî, “Der Sıfat-ı Bâğdâd” başlıklı kasidesinde (k. 85): “Bana, yüce huzura gelmem buyuruldu. Ben de şahın adına bir defter tertip ettim” (Dîvân: I/216) demiştir. Bu ifade de yer alan “defter”; büyük bir ihtimalle Enverî’yi Musul’a davet eden ve 1148-1169 yılları arasında Musul’da hüküm süren Kutbu’d-dîn Mevdûd Zengî adına hikmet veya nücûm üzerine yazılmış bir kitap olmalıdır (Kedkenî 1384: 24). Devletşâh, ünlü tezkiresinde: “Enverî, nücûm ilminde dönemin önde gelen bilginlerinden biriydi ve yıldızlar hakkında bir eser yazmıştır” (Devletşâh 1382: 84) demesi bu ihtimali kuvvetlendiriyor. Bu defter, eğer yıldızlar üzerine yazılmış kitap olmasa da onun yazdığı eserlerden biri olduğuna şüphe yoktur. Zira yine Devletşâh: “Enverî, bundan başka birkaç eser daha telif etmiştir” (Devletşâh 1382: 84) ifadesinden hareketle, bunlardan biri olma durumu da söz konusudur. Bütün bunlar onun bilgi ve birikimini göstermesi açısından önemlidir.

Enverî'nin hayatı üç aşamalıdır diyebiliriz. Birinci aşama; bilginliğe adım adım yaklaştığı dönemdir ki, bu dönem gençlik yıllarına rastlar, eğitim ve öğretimle geçen verimli bir dönemi kapsar. Hakîm/bilge sıfatı (Devletşâh 1382: 83; Avfî 1335: 334) bu dönemde aldığı eğitimden dolayı verilmiştir. Bilgi ve görgüsünü arttırmak için Musul ve Bağdad gibi Irak şehirlerine, Belh, Merv, Nişabur, özellikle Nesef ve Nahşeb gibi Maverâünnehir kentlerine gitmesi (Kedkenî 1384: 27) büyük bir ihtimalle bu döneme tesadüf eder.

Enverî'nin hayatının ikinci aşaması; bilimi bırakarak şairlik mesleğine heves edip ve şöhretli bir şair olup adını altın harflerle edebiyat tarihine yazdırdığı dönemdir. Enverî'nin bilimi bırakarak, şairliğe yönelmesi hakkında iki söylence vardır. Bunlardan birincisi Avfî'nin *Cevâmiu'l-hikâyât*'ında şöyle kayıtlıdır: Enverî, babasının mirasını harcadıktan sonra, uzun süre eli daralmış maddi sıkıntı çekmiştir. Sonuçta ister istemez sultanları ve emirleri övmek için şairlik mesleğine yönelmiştir (Kedkenî 1384: 27).

İkinci söylence Devletşâh'a aittir. O, bu durum şöyle izah eder: "Sultan Sencer'in alayı Râdegan civarına geldiğinde, Enverî Mansurriyye Medresesi'nin kapısına oturmuştu. Bir at üzerinde güzel giyimli, etrafında köleleriyle bir şahsın geçtiğini gördü. Bu adam kimdir diye sorunca sultanın şairlerinden biri diye cevap verdiler. Enverî: şaşılacak şey! Şairlik kudreti aşağıda olan bir adam böyle muhteşem! İlmi payesi yüksek olan ben böyle yoksul ve fakir! Diye kendi kendine konuştuğundan sonra, şair olmaya karar verdi ve aynı gece sultan Sencer hakkında bir kaside yazdı ve sabahleyin sultanın sarayına gitti ve kasideyi takdim etti Sultan onun söz tarzından sağlam ve âlimane şiir yazdığını anladı, maaş bağladı lütuf ve ihsanda bulundu" (Devletşâh 1382: 83-84).

Enverî'nin Sultan Sencer adına yazdığı ve sunduğu ilk kasidenin matla beyti şöyledir:

ار دل و دست بحر و کان باشد
دل و دستِ خدايگان باشد

*"Eğer deniz ve madenlerin, gönül ile el (olması mümkün) olsa;
yegâne sultanın gönlü ile eli olur" (Dîvân: I/135)*

Enverî bu kasidesini ilim tahsil ettiği gençlik yıllarında yazmış olmalıdır. Zira bir beyitte ihtiyarlayacağı zamana kadar sultana gazel ve medhiyeler söyleyeceğinden bahseder. (Ateş 1977: IV/278; Armutlu 2012: 149). Ayrıca onun:

خدمتِ سی سال را آخر بیاید حرمتی
خدمتِ سی ساله در حضرت نباشد سرسری

*“Otuz yıllık hizmetim (karşılığı) için sonunda bir saygı gerekir.
Huzurunuzdaki otuz yıllık hizmet boşa geçmez” (Dîvân: I/176).*

dediğine göre, Enverî'nin Sultan Sencer'in sarayına girişi, bu padişahın saltanatının ilk yıllarında gerçekleşmiş olmalıdır (Safâ 1352: II/659).

Enverî, Sultan Sencer'in nedimleri arasına katılıp sultanın meclisinde bulunduğu gibi onunla birlikte savaşa katıldığı da olmuştur. Sencer'in 1146 yılında Harzemşah'lı Atsız'ı büyük bir orduyla yakalamak için çıktığı seferde Enverî de bulunmuştur. Öyle ki, Sultan Sencer, Atsız'ı Hezâresb Kalesi'nde sıkıştırır ve iki ay bu kaleyi muhasara altında tutar (Kazvinî 1394: 483). Bu sırada Enverî, bir rübaî yazar ve sultana arzeder:

ای شاه جهان ملک جهان حسب تراست
وز دولت و اقبال شهی کسب تراست

امروز بیک حمله هزاراسب بگیر
فردا خوارزم و صد هزاراسب تراست

“Ey cihan hükümdarı! Cihan mülkü hesabı senindir. Hükümdarlık talihi ve ikbalinin kazancı senindir. Bugün bir hamle ile Hazâresb'i al! Yarın Harzem ve yüz bin at senindir” (Dîvân: II/953).

Enverî'nin hayatı, mutlulukların ve mutsuzlukların gelgitleri içerisinde inişli çıkışlı geçmiştir. Sencer'in elini öptüğü, onun bazı seferlerine katıldığı, sultanın kendisini adı ile çağırdığı, meclisinde bulunduğu, büyüklerin himayeleri altında ve onlardan aldığı bağışlarla hediyelerle geçen zamanlar, Enverî'nin gülümseyen mutluluk fotoğrafını yansıtır (Armutlu 2012: 149):

انوری را خدایگان جهان
پیش خود خواند و دست داد و نشاند

باده فرمود و شعر خواست ازو
واندر آن سحر کرد و در افشانند

چون بمستی برفت بار دگر
کس فرستاد و پیش تختش خواند

“Cihanın hükümdarı Enverî’yi kendi huzuruna sesledi, yüz gösterdi/tokalaştı ve (yanına) oturttu. Şarap emretti, Enverî’den şiir istedi ve (bu ortam) içinde büyüdü ve (bana) inci saçtı! Mestliği gidince, bir başka ağırlamada birini gönderdi ve tahtının yanına çağırdı” (Dîvân: II/610).

Sadece Sencer değil, sarayın tüm ileri gelenleri de Enverî’nin mutluluğunda büyük rol oynamışlardır. Devletin ileri gelen şahsiyetlerin yanında hanım sultanlar da ona destek olmuş, ona huzurlu bir ortam yaratmada üzerlerine düşeni yapmışlardır. Terken Hatun yanında onun en büyük destekçisi Meryem Sultan olmuştur. Çünkü Enverî’nin babası adı geçen Sultan’ın meclisinde bulunabilecek kadar ona yakın olmuştur. Sultan’ın aynı yakınlığı Enverî’ye de gösterdiği anlaşılmaktadır. Zira Enverî, adı geçen sultan adına dört medhiye kasidesi yazmıştır. Bir kasidesinde (k. 133) bu durum görülmektedir:

سلطانت کیمه النساء خواند
شد ذات شریف تو مکرم

راضی ز تو ای رضیة الدین
جبار تو ذو الجلال اکرم

“(Enverî), kadınların en seçkini olan Sultan seni çağırdı. Senin şerefli zatın değer kazandı. Ey râziyü’-d-dîn olan (Sultan)! En cömert ve azamet sahibi olan Allah, senden razıdır” (Dîvân: I/341).

Enverî, kasidesinin sonunda hem babası ile ilgili bilgiler vererek, onun Meryem Sultan ile olan rabitasını ortaya koymuş hem de aynı derecedeki yakınlığı kendisi için de ummuştur:

بودی پدرم بمجلس تو

یاری سره و حریف محرم

تو شاد بزی که رفت و زو ماند
مراث بماندگان غم

ارجو که رهی شود ز لطف
بسر اغلب مادحان مقدم

“Benim babam senin meclisinde mahrem dost ve halis bir yoldaş idi. Sen mutlu ol! Zira o gitti/öldü! Ondan geri kalanlara gam, miras kaldı! Daha çok seçkin kasidediler için senin lütfundan bir yol açılır (diye) umarım!” (Dîvân: I/342).

Bu fotoğrafın diğer yüzü de mutsuzluğun ve sıkıntıların resmini gösterir. Enverî, Sencer döneminin en büyük emirlerinden olan Şemsü’ d-dîn Oğulbek, adına yazdığı bir medhiyesinde (k. 93), içine düştüğü olumsuz durumu Emir’e açıklamış ve ondan yardım istemiştir. Enverî, Emir’e: *“Bu hakirin cürmünden dolayı büyüklerin ihsanından onun ümidini alıp götürme”* dedikten sonra sözlerine şöyle devam eder:

مادری پیر دارد و دو سه طفل
از جهان نفور جفت نغیر

همه گریان و لقمه از اومید
همه عریان و جامه از تدبیر

غم دل کرده بر رخ هر یک
صورت حال هر یکی تصویر

دست اقبال ار بنگشاید
بند ادبارزین معیل فقیر

گاو دوشای عمر او ندهد

زین پس از خشکسال حادثه شیر

پای من بنده چون ز جای برفت
کارم از دست من برون شده گیر

من چه گویم که حال من بنده
حال من بنده می کند تقریر

“Kötü dünyada karı koca feryadı (şundandır); ihtiyar bir anne ve iki üç küçük çocuk var. Hepsi ağlıyor ve ümitle lokma (bekliyorlar). Hepsi çıplak ve elbise kaygısında! Gönül gamı, her birinin durumunun görünüşünü/resmini her bir yüz üzerine resmetmiştir. Senin cömert elin eğer bu fakir aileliden talihsizlik düğümünü çözmezse; bu kurak yıl olayından sonra, onun ömrünün süt veren ineği (artık) süt vermez. (Senin) kulun olan benim ayağım göçünce, tuttuğum işim benim elimden çıkmıştır. Ben ne söyleyeyim ki, ben kulun hali, ben kulunun durumunu gösteriyor” (Dîvân: I/242).

Enverî, hayatının en büyük sıkıntısını ve mutsuzluğu “kıran” başka bir ifadeyle “kırân-ı kevâkib” hadisesinde yaşamıştır (Radavî 1372: 28; Kedkenî 1384: 32). Enverî'nin başından geçen ilk önemli ve sonucu sıkıntılı olan olay, yıldızların durumuna bakarak verdiği bir hükümdür.

Devletşâh bu olay hakkında şu bilgileri vermiştir: *“Yedi gezegen mizan/terazi burcunda birleşmişlerdi. Enverî, o ay birçok binaların şiddetli rüzgâr vasıtasıyla yıkılacağı, büyük ağaçların kırılacağı ve şehirlerin harap olacağına hükmetmişti. Halk, bu hükümden korktu ve bu beladan korunmak için sığınaklar kazdılar. Enverî'nin hükmettiği gece, bir kişi Merv şehrinin minaresinin üzerine bir lamba yakarak astı. O gece lambayı söndürecek kadar rüzgâr çıkmadı. Sabah olunca Sultan Sencer, Enverî'yi çağırttı ve niçin yanlış hüküm verdin diye azarladı. Enverî de bu yıldızların birbirlerine yaklaşmalarından hâsıl olan tesirler birden olmaz, yavaş yavaş kendini gösterir diye, özür diledi. Öyle ki o sene Merv tarlalarındaki harmanları ayıklayacak kadar bile rüzgâr olmadı” (Devletşâh 1382: 85-86).*

Enverî hem çıkardığı karışıklıklar yüzünden hem Sultan Sencer'den korktuğu için Merv'den kaçıp Belh şehrine gitmiş hem de pek çok olaylara maruz kalmış, alaya alınmıştır. Çağdaşı Ferîd-i Katib: *“Onun hükmettiği*

günde hiç rüzgâr esmedi. Ey rüzgârları hareket ettiren Tanrı, bunu ancak sen bilirsin, Enverî değil” (Devletşâh 1382: 86) diyerek onu alaya almıştır.

Belh şehrine gelen Enverî, burada da fazla duramamıştır. Belh’de bulunduğu sırada Belh halkını hicveden “Harnâme” adlı bir manzumenin kendisine isnat edilmesi yüzünden, halk tarafından yakalanıp yüzüne peçe takılarak kadın kılığında şehirde dolaştırılan Enverî’yi Kâdilkudât Hamîdu’d-dîn-i Velvâlicî kurtarmıştır (Devletşâh 1382: 86; Ateş 1977: IV/279; Karahan 1995: XI/269; Safâ 1352: II/660; Armutlu 2012: 150).

Enverî, Belh’ten sonra yani 1155-1159 tarihleri arasında Bağdad’a ve Musul’a gitmiş ve Kutbu’d-dîn Mevdûd b. Zengî ve oğlunu öven kasideler yazmıştır. Bu iki şehirde ne kadar kaldığı ve tekrar Belh’e ne zaman döndüğü belli değildir. Gûr meliklerinden Gıyâsu’d-dîn Muhammed ve Şehâbu’d-dîn’in 1162’den sonra tahta geçmesi üzerine Gûr meliklerini övdüğüne göre, Enverî bu tarihten sonra Belh’e dönmüş olmalıdır (Radavî 1372: I/28).

Enverî, hayatında önemli olaylardan birini de, Oğuzlar’ın 1153’de Horasan’ı işgal edip Sultan Sencerî esir aldıkları, Horasan şehirlerini yıktıkları, tanınmış simaları, bilginleri öldürdükleri (Ravendî 1957: I/176 vd.) dönemde yaşamıştır. Bu hadise olurken Enverî, kasideleri içerisinde en duygusal sayılabilecek ve vatani duyguların dile getirildiği bir kaside yazarak, Semerkand padişahına gönderir, onu memleketi kurtarmaya davet eder.

Enverî’nin bu şiiri manzum bir mektub özelliğinde olup kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Kaside 73 beyit olup, Sultan Sencer’in evlatlığı olan Rukneddîn Mahmud Kılıç Tagmaç Han’a yazılmıştır. (Yûsufî 1388: 138-155) onun en güzel şiirlerinden biri olan bu kaside şöyle başlar:

به سمرقند اگر بگذری ای بادِ سحر
نامهٔ اهلِ خراسان ببر خاقان بر

“Ey sabah rüzgârı! Eğer Semerkand’a uğrarsan, sultana Horasanlılar’ın mektubunu götür” (Dîvân: I/201).

Enverî’nin hayatının üçüncü aşaması; son dönemlerinde yaşadığı hayattan bezip bıktığı için, kimseyi övmek veya yermekten, gazel söylemekten vazgeçerek, zahidler gibi bir köşeye çekildiği ve ölümü beklediği dönemdir. Aşağıdaki kıt’a bu duyguların yazıya dökülmüş şeklidir:

دَی مرا عاشقکی گفت غزل می گویی
گفتم از مدح و هجا دست بیفشاندم هم

گفت چون گفتمش آنحالت گمراهی رفت
حالت رفته دگر باز نیاید ز عدم

غزل و مدح و هجا هر سه بدان می گفتم
که مرا شهوت و حرص و غضبی بود بهم

این یکی شب همه شب در غم و اندیشه آن
کز کجا وز که و چون کسب کنم پنج درم

وان دگرم وزهمه روز در آن محنت و بند
که کند وصف لب چون شکر و زلف بخم

وان سه دیگر چو سگ خسته تسلّیش بدان
که زبونی بکف آرم که ازو آید کم

چون خدا این سه سگِ گرسنه را حاشا کم
باز کرد از سرِ من بنده عاجز بکرم

غزل و مدح هجا گویم یارب زنهار
بس که با نفس جفا کردم و با عقل ستم

انوری لاف زدن سیرتِ مردان نبود
چون زدی باری مردانه بیفشار قدم

گوشه ای گیر و سرِ راه نجاتی بطلب

که نه بس دیر سر آید به تو بر این دو سه دم

“Dün bana bir şaircik, gazel söyler misin, dedi. Gazelden, medhiyeden ve hicivden de vazgeçtim dedim. Niçin diye sordu. Ona dedim ki; o haller doğru yoldan sapma (vakit) idi geçmiş zamanlar artık geri gelmez. Gezel, mehdiye, hiciv her üçünden de söyledim. Çünkü benim hürsüm, öfkem ve arzularım vardı. Bir gece (bir güzeline) şeker gibi bir dudağımı, kıvrım kıvrım zülfünü vâsf etmek için sabaha kadar düşünmekteydim. Diğer gün kimden ve nerden beş dirhem kazanırım diye akşama kadar üzüntü ve sıkıntıdaydım. Üçüncü gün hasta köpek gibi kendimden zayıf kimi bulsam da onu ezsem diye avunmaktaydım. Tanrı, keremiyle bu üç aç köpeği aciz kulunun başından defetti. Tanrım! Gazel, mehdiye ve hicviye söyledim. Yazık ki aklıma ve nefsimde bolca sitem ve cefa ettim. Ey Enverî laf atmak yiğitlerin âdeti değildir. Mademki konuşuyorsun bari erkekçe sözünde dur/sebat göster. Bir köşeye çekil, kurtuluş yolunun ucunu ara. Çünkü bu iki üç günlük hayatın sona ermesi gecikmeyecektir” (Dîvân: II/694-95).

Enverî, bazı kasidelerinde kendi yaşamıyla ilgili bilgiler vermiştir. Bu bilgilerin başında hastalığına yakalandığı gelir. Öyle ki, bu durumdan Vezir Ebû'l-feth Tâhir'e sunduğu bir kasidesinde (k. 18); feleğin yaşam süresi içerisinde ayağına esaret zinciri koyup ağır bir yükü sırtına vurduğunu, bu yükün onu iki büklüm ettiğini ve vücudundan hiç ayrılmadığından bahseder (Dîvân: I/42). El-Mesâlik ve Memâlik yazarı, eserinin “Der Vasf-ı Belde-i Ebîverdî” kısmında adı geçen şehirde “bîmâr-ı piyû” çoktur demesi, Enverî'nin bu hastalığa yakalanması olasıdır (Radavî 1372: I/97; Kedkenî 1384: 29).

Enverî'nin başka bir hastalığı da “gut” yani “nikris”tir. “Der Şikâyet” başlıklı bir kıt'asında “âfet-i nikris” yani gut hastalığına düçar olduğunu ve asitli içeceklerden uzak durduğunu söyledikten sonra memduhundan şarap ister:

بزرگوارا دانی کز آفت نقرس

ز هر چه ترشی من بنده می پیرهیم

“Ey yüce kişi! Ben kulun, nikris belasından dolayı asitli olan her şeyden uzak durduğumu biliyorsun!” (Dîvân: II/688).

Enverî'nin adı geçen hastalığa düçar olduktan sonra Sultan Sencer'in onu ziyaret ettiği, Sencer'den başka şairin çok sevdiği ve Sultan Sencer'in en yakın dostlarından biri olan ayrıca şairin kendisine birçok kaside sunduğu İmâdü'd-dîn Pîrûzşâh'ın da Enverî'yi görmeye gittiği, kaynaklarda belirtilir (Kedkenî 1384: 30). Bu durumdan etkilenen Enverî, adı geçen Şah'ın evine ziyarete gelmesini, Peygamber'in Ebû Eyyûb Ensarî'nin evine gitmesine benzetmiştir (*Dîvân*: II/586; Kedkenî 1384: 30). Ayrıca Sencer dönemi vezirlerinden olan Hâce Mucîrû'd-dîn Muhammed de hastalığından dolayı şairi görmeye gittiğinde ona sunduğu bir kasidesinde (*Dîvân* k. 185) de aynı benzetmeyi yapmıştır: “*Ey ayağı ayaklardan daha mübarek olan kişi! Mustafa'nın Bû Eyyûb-ı Ensârî'nin yanına indiği gibi sen de benim yanuma indir!*” (*Dîvân*: I/458).

Enverî'nin ölüm tarihi olarak, çeşitli seneler gösterilmiştir. Bu tarihler 1145-1201 arasındadır (Kedkenî 1384: s. 29) Enverî'nin ölümü, kıran hadisesi yüzünden Belh şehrinden kaçtıktan (1186) sonraki bir tarihte olmalıdır. Enverî *Dîvân*'nı neşreden Muderris Razavî, onun ölüm tarihiyle ilgili on üç rivayet nakletmiş ve Emin Ahmed Râzî'nin gösterdiği 583/1187 (Râzî ts.: II/28) tarihini tercih etmiştir (Radavî 1372: I/92; Armutlu 2012: 152).

2. KASİDECİLİĞİ

Enverî, bir kaside şairidir. Yazmış olduğu kasideleri ona Fars edebiyatında yüksek bir mevki kazandırmıştır. Kaside alanında yazdığı şiirleriyle “şiirin peygamberi” olarak kabul edilmiştir. (Safâ 1352: II/668; Armutlu 2012: 153). Ondan sonra gelen bütün şairler, onu üstad ve üstün makam sahibi olarak görmüşlerdir. Bu durumu tezkire yazarları da dile getirmişlerdir. Avfî: “*Onun kasideleri sanatlî ve herkes tarafından beğenilmiştir. Öyle ki hiç kimse onun kasideleri üzerine çıkamamıştır*” (Avfî 1333: 339). *Devletşâh* da “*Şairlik yönü ve fazileti herkes tarafından bilinir. Zamanın şairlerinden pek az kimse âlimlikte ve çeşitli faziletlere sahip olmada onun ayarı olabilir*” (*Devletşâh* 1382: 83) derken Câmî de; “*Şiir güzelliği, nazım düzgünlüğü onun halinin yüceliğinden bir iz, güzellik onun irfan çehresinde bir ben gibi kalır*” (Câmî 1367: 98) demiştir. Enverî hakkında en övücü sözler kullanan tezkirecilerden biri de Âzer-i Bigdilî'dir: “*Büyük bir bilgin ve şairdir. Şiir sanatında büyük bir payeye sahip olduğundan lafız ve mana kullanımında benzeri çıkmamıştır. Ru-*

dekî'den bu yana dört kişi güzel şiir söylemiş söz anahtarıyla şairlik hazinesi kiledini açmıştır. Hekim Ebu'l-Kâsım Firdevsî, Şeyh Nizâmî-yi Gencevî, Şeyh Sa'dî-yi Şîrâzî ve hakîm Enverî'dir. Bunlar şiir temelinin dört sağlam sütunlarıdır" (Âzer-i Bigdilî 1338: I/755)

Tezkireciler, Fars edebiyatında hepsi Selçuklular zamanında yetişmiş olan üç büyük kaside şairini, Esîru'd-dîn-i Ahsîketî (ö. 1181), Hâkânî (ö. 1199) ve Enverî'yi mukayese ederken, Enverî'nin, dilin özelliklerine, güzel söyleme ve yazma yeteneğine riayet ettiğini söylerler. Bir şair de: Zahîr-i Fâryâbî (ö. 1202)'nin kasidelerini Enverî'ninkine tercih edenleri, "mucizeyi sihirden fark edemeyen güruh"a benzetir (Ateş 1977: IV/280; Armutlu 2012: 153).

Enverî, kasidelerinde tanınmış Arap ve Fars kasidecilerinin isimlerini zikretmiştir. Arap şairlerinden İmru'û'l-Kays, Ebû Firâs, Hassân b. Sâbit, Ebu Nuvâs'ın isimleri yer alır. Bu şairlerin Enverî üzerindeki etkilerini görmemiz mümkündür (*Dîvân*: I/263, 456, II/659; Şehîdî 1387: 704-739). Enverî'nin şiirlerinde, büyük kaside üstadları Ferruhî ve Unsurî'ye ehemmiyet vermeyip, onların yolundan gitmemesine rağmen, geleneksel yazdığı kasidelerinde mana ve düşünce olarak unsurî'nin tarzını görmemiz mümkündür (Furûzanfer 1358: 333). Enverî, Am'ak-ı Buhârâyî'nin mısralarını tazmin etmiş, onu üstadı olarak da görmüştür. Enverî, en çok Ebu'l-Ferec-i Rûnî'yi beğenmiş, onun şiirlerinden iktibasta bulunmuş, onun tarzında birkaç kaside yazmıştır (Furûzanfer 1358: 333; Kedkeni 1384: 132).

Edebiyat tarihlerinde İran'ın en büyük şairlerinden ve Fars edebiyatının sağlam taşlarından birisi olarak gösterilen Enverî'nin en önemli özelliği, kaside alanında yaptığı yeniliklerdir. Bu yeniliklerden birisi belki de en önemlisi; çok büyük bir oranda günlük konuşma diline yönelerek, kasidelerinin büyük bir bölümünde şiiri, konuşma dilinde kullanıldığı bir yapıda söylemeye çalışmış olmasıdır. Bundan dolayı da Enverî'nin kimi beyitleri, normal günlük konuşma dilindedir. Dolayısıyla şiirlerinde basit ve sade kelimeler kullanması, bir "muhâvere" yani karşılıklı konuşma tarzının kasidelere yansımaları şeklinde karşımıza çıkar (Safâ 1352: II/340):

با خرد گفتم کای غایت و مقصود جهان
نیست چیزی که بنزدیک تو آن مقصود است

گفت ازین هر دو یکی جز که شهاب الدین نیست

گفتم آن دیگر گفتا حسن محمود ست

گفتم اغلوطه مده این چه دویی باشد گفت
دویی عقل که هم شاهد و هم مشهود ست

“Akla ‘dünya isteklerinin amacı senin yakınında (olup da) yok olmayan bir şey yoktur’ dedim. Akıl: ‘bu ikisinden biri Şehabeddin’den başkası değil’ dedi. ‘Diğeri kimdir’ dedim. Hasan-ı Mahmud’dur’ dedi. Akla: ‘Yanıltma! Bu nasıl olur?’ dedim. ‘Aklın ikisi hem şahid hem meşhuddur’ dedi” (Dîvân: I/57).

Enverî, “dedim-dedi” veya Fars Edebiyatı’nda karşılık bulduğu şekilde yani “soru ve cevap” tarzını kasidelerinin birçoğunda kullanmıştır. O olgun, güzel ve latif soru ve cevaplar aracılığıyla kendine özel bir üslup yani “sebk-i ihtirâ’î” oluşturmuştur. Kasidelerdeki bu tarzı, bir asır sonra güzel bir şekilde ve hoş bir üslupla Sa’dî-yi Şîrâzî (ö. 1290)’nin kasidelerinde görülecektir (Furûzânfer 1358: 334).

Enverî’ye gelinceye kadar şairler, övgüde kullanılması gereken mazmun ve mefhumları söyleyerek, sonraki şairlere bir şey bırakmamışlardır. Enverî kasidede kullanılması geleneksel mazmunlar yerine, derin anlamlı yeni mazmunlar ve mefhumlar bulmaya ve onları kasidelerinde kullanmaya yönelmiştir. Enverî, övgüde kullanmak için, yaratıcı zihnine yönelerek yeni mazmunlar bulmuş, bunları kullanarak, şiirde kullanılan mazmunların dışına çıkmıştır (Safâ 1352: II/354). Enverî, Fars şiirinde pek görülmeyen bilimsel düşünceleri ve çeşitli bilimlere ait ıslahatları, olayları ve konuları kasidelerine taşımıştır. (Safâ 1352: II/341)

Böylece Enverî, Samaniler ve Gazneliler dönemi şairlerinin kaside üslubunu kırarak, Fars şiirinde büyük bir devrim gerçekleştirerek, yeni bir ekol ve üslup geliştirmiştir. Bu üslupla yaşadığı çağa damgasını vurmuş, Fars şiirinde şahsi üslup sahibi olarak edebiyat tarihi sayfalarına adını altın harflerle yazdırmıştır (Armutlu 2012: 154).

Enverî yeni bir tarz ortaya koyarken şiirin sadeliğine, sözün akıcılığına dikkat etmiştir. Sözün akıcılığından amaç, şiir dilini konuşma diline yakınlaştırmaktır. Şiiri de bir vasıta olarak görmüştür (Furûzânfer 1358: 333) Dolayısıyla kasidelerini genellikle konuşur gibi gayet sade bir nesre ben-

zeyen bir üslup ile yazmıştır. Fakat bunlarda görülen ve duyulan şey; çarpınan bir kalpten ziyade engin bir muhayyile (Ateş 1977: IV/281) geniş bir bilimsel ve kültürel birikimdir.

Enverî kuvvetli bir şiir gücüne, güçlü bir fikre sahip olmasından dolayı, kasidelerinde zor manaları birleştirmede başarılı olmuş, anlaşılması zor olan mükemmel kasideler yazmıştır. Enverî'nin kasidelerini anlaşılmasız yapan önemli bir husus, onun şiirde bilgisini göstermek istemesidir. Enverî, öğrendiği bütün bilimlere ait terim ve kavramları kasidelerinde kullanması, özellikle astronomi ve heyet bilimlerinden hassas konuları seçmesi, işlemesi kasidelerini anlamayı zorlaştırmıştır. Felsefede "hikmet güneşinin gölgesi" ve "bilginin kaynağı" olarak gördüğü İbn Sina'ya büyük bir hayranlık beslemiş, onun fikirlerini beğenmiş ve bunları kasidelerine getirip işlemekten çekinmemiştir. (Furûzânfer 1358: 335-336; Kedkeni 1384: 23-25; Ateş 1977: IV/281; Armutlu 2012: 155).

Enverî'nin sade ve akıcı dilinin kusurları yok değildir. En başta Arapça cümle ve tabirleri kullanma arzusu gelir. Bazen bütün bir mısra Arapça olduğu gibi, bazen de münferit kelimeler ve terkipler Arapça'da olduğu gibi kullanılmaktadır. Hatta Farsça kelimelerin Arapça nahiv kaidelerine göre tertip edildiği görülür (Ateş 1977: IV/281; Armutlu 2012: 155). Enverî, üslubunun bir özelliği olarak Farsça müfredatı Arap dilinin ölçüsüne göre düzenlemesine rağmen, Farsça ve Arapça ibareleri birbirleriyle eriterek bir kalıba dökme başarısını göstermiştir (Furûzânfer 1358: s. 334). Aşağıdaki beyitler birer örnektir:

شکلِ درگاهِ رفیعت را دعا کرد آسمان
شکلِ او شد افضال الاشکال وهو المستدیر

رنگِ رخسارِ ضمیرت را ثنا گفت آفتاب
لونِ او شد حسن الالوان وهو المستنیر

"Gökyüzü, senin yüce kapının şekline dua etti. Onun şekli şekillerin en güzeli oldu. Güneş, senin parlak yüzünün rengi için övgüde bulundu. Onun rengi renklerin en güzeli oldu" (Dîvân: I/244).

چه روی راه ترددِ قضی الامر فقم
چه کنی نقش تخیل بلغ السیل زبانه

“Neden şüphe yoluna yöneliyorsun? Hadise sonuçlandı, kalk!
Hayal nakşını ne yapacaksın? Sel, yükseklerle ulaştı/iş işten geçti”
(Dîvân: II/415).

Yukarıdaki beyitte geçen “بَلَّغَ السَّيْلِ زُبَاهُ” Arapça bir fiil cümlesidir. “Sel, zeminin yükseklerine ulaştı, tepeleri kuşattı” anlamına gelen bu ifade, “iş işten geçti” ve “bıçak kemiğe dayandı” anlamında kullanılan bir deyimdir (Dih-hudâ 1376: I/461).

بخت بیدار تو حی لا ینام
ملک تأید تو ملک لا یزال

“Senin uyanık bahtın uyumayan (bir) diridir! Senin güçlü mül-
kün, yok olmayan (bir) mülktür.” (Dîvân: II/287).

Enverî'nin Arap üslûbuna yer vermesi, anlaşılması zor olan Arapça ve Farsça kelimeler kullanması, şiirlerinde bilimlerin özelliklerine temas etmesi, anlaşılması güç şeyler yazması vb. etkenler, yeni mazmunlar bulma, bilinmeyen terkipler kullanma, zor olan redif ve sorunlu kafiye kullanma, farklı istiare ve kinayelere yer verme gibi etkenlerle bir araya geldiğinde kasidelerinin anlaşılması zorlaşır. Böylece kasideleri, genellikle şerhsiz anlaşılmaz bir hal alır. (Safâ 1352: II/341) Enverî'nin kasidelerinin anlaşılması ve yan bilgilere ihtiyaç gösteren şiirlerinin açıklanması için, Muhammed b. Dâvûd el-Alevî eş-Şâdiâbâdî'nin yazdığı bir eser yanında, Ebû'l-Hasen Ferâhânî *Şerh-i Muşkilât-ı Dîvân-ı Enverî* (nşr. Muderris Radavî, Tahran 1340), Seyyid Ca'fer-i Şehîdî de *Şerh-i Lugât ve Muşkilât-ı Dîvân-ı Enverî-yi Ebîverdî* (Tahran 1387) adlarıyla birer eser yazmışlardır (Safâ 1352: II/667; Karahan 1995: XI/268; Armutlu 2012: 156)

Kedkenî'nin Fars şiirinin en güzel kasidelerinden birisi dediği (Kedkeni 1384: 32) ve matla beyti aşağıda yazılan kasidesi, Enverî'nin zor anlaşılan kasidelerinden biridir:

ای مسلمانان فغان از دور چرخ چنبری
وز نفاق تیر و قصد ماه و سیر مشتری

“Ey Müslümanlar! Çember (gibi dönen) feleğin dönüşünden,
Merih yıldızının ikiyüzlülüğünden, Ay'ın zarar vermesinden.
Müşteri yıldızının hilelerinden elaman!” (Dîvânı: II/469.)

Aşağıda matla beyti verilen kaside hakkında Devletşâh: “Bu kaside çok zordur ve şerhe muhtaçtır” demiştir. (Devletşâh 1382: 84)

باز این چه جوانی و جمالست جهان را
وین حال که نو گشت زمین را و زمان را

“Yine cihanın bu gençliği güzelliği nedir? Zemin ve zaman için yeni sayılan bu hal nedir?” (Dîvân: I, 9).

Enverî'nin müşkil kasidelerinden biri de onun Ebû Alî el-Hasan adına yazdığı 7. kasidesidir. Şems-i Kays-ı Râzî, Enverî'nin kaside içerisinde geçen aşağıdaki üç beytini iğrâk/aşırı mübalağa sanatına örnek göstermiştir (Şehîdî 1387: 19):

مگر بسایه او بر نشاندش تقدیر
و گر نه کی بغبارش رسد سوار دُکا

بدخل و خرج غباری که نعلش انگیزد
کند ز صحرا کوه و کند ز که صحرا

زمانه سیری کامروزش ار بر انگیزد
بعالمی بردت کاندرو بود فردا

“Güneş memduhun atının tozuna yetişmeseydi, belki de yazgı, onun gölgesine kondururdu. Atının nalından sıçrayan tozun taşıdığı toprak sahrada dağ, dağda sahra yapar. Rüzgâr/zaman gibi sü-ratli giden at, eğer çoşarsa, seni öyle bir âleme götürür ki, bugün, o âlemin sakinlerine göre yarım olurdu” (Dîvân: I/16).

Yukarıdaki son beyit, Enverî'nin zor anlaşır beyitlerinden biridir. Bu beyti, Ferahânî, Şerh-i Müşkilât-ı Dîvân-ı Enverî isimli kitabında üç şekilde yorumlamış ve anlam vermiştir. Buna göre; “Eğer onu çoşturursan, geçmiş zamandan önce ve gün bitiminde, seni bir âleme götürür ki, o âlemde yarındır, yani “âlem-i ebed”dir. Ya da seni bir âleme götürür ki, bugün o âlemde yarındır, yani “âlem-i ezel”dir. Veya seni bir âleme götürür ki, bugün o âlemin sakinlerine nispeten yarındır” (Ferahânî 1340: 21).

Enverî'nin kasidelerinde diğer şairlerde bulunmayan bir takım hususiyetler de vardır. Mühim bir kısmı çok uzun olan kasidelerine alışılmış nesip ve teşbible başladığı gibi çok kere övgüyle de başlar (Ateş 1977: IV/280). Bu övgüler mübalağa sanatının en güzel örnekleri olarak karşımıza çıkar:

زهی دست تو بر سر آفرینش
وجود تو سر دفتر آفرینش

قضا خطبه ها کرده در ملکو ملت
بنام تو بر منبر آفرینش

جهل سال مشاطة کون کرده
رسوم ترا زیور آفرینش

اگر فضله گوهر تو نبودی
حقیر آمدی گوهر آفرینش

“Ne güzel! Senin elin tüm varlıkların üstü üzerinde, senin varlığın bütün varlıkların önünde kader; din ve padişahlık ülkesinde, yaratılış minberi üzerinde senin adına hutbe okur. Âlemi süsleyen, kırk yıl senin yasalarla yeryüzünü süslemeye karar verdi. Eğer senin cevherindeki fazlalık olmasaydı, yaratılanların cevheri değersiz olurdu” (Dîvân: I/264).

Şems-i Kays, Enverî'nin bu ve buna benzer övgülerini övgü sınırının dışına taşan ifadeler olarak görür, ifrat ve tefrit yönüyle de övgü ayıbı kabul eder ve bu tip övgülerin Peygamber'in dışında kimseye söylenmesini benimsemez. Bu şekilde yapılan övgüleri doğru dışı olarak benimsediği için, hiç kimsenin doğruların dışına çıkmaya hakları olmadığını da söyler (Şems-i Kays-ı Râzî 1338: 358).

Enverî'nin kasidelerinde, mübalağa sınırlarını aşan “taklîd-i âhengî” vardır. Bu ahenk, beyitler içerisinde seslerin, hecelerin, kelimelerin sıralanışı ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerinden doğan, farklı duygular uyandıran uyum ve armonidir. Enverî, kasidelerinde, övgüsünü yaptığı hükümdarın savaş sahnelerine de yer verir. Bu sahnelerde, asker kalabalığını, savaş alanının dehşetini, hamlelerin zelzeleye benzeyen sarsıntısını, çelik kılıçların öldürücülüğünü, mızrakların ortalığı kana boyayışını, savaş alanının lale bahçesine dönüşünü beyitlerine yansıtmiş ve savaş, kelimelerin manasından ziyade çıkardıkları seslerle imitasyon etmiş ve ahenk taklidinin güzel örneklerini vermiştir (Armutlu 2019: 448):

روزی که چو آتش همه در آهن و پولاد
بر باد نشینند هزبران جولان را

وز زلزلهٔ حمله چنان خاک بجنید
کز هم نشناسند نگون را و سنان را

وز عکس سنان و سلب لعل طراده
میدان هوا طعنه زند لاله ستان را

“O gün rüzgâr atına binerek saldıran aslanların demir ve çelik olan (kılıçları), cehennem gibiydi. Tarafların hamlesinden oluşan zelzele, toprağı öyle oynattı ki, yükselenler ve alçalanlar bilinemedi. Mızrağın (kana benzeyen) parıltısından ve küçük mızrağın (kan gibi) kırmızıya çalmasından dolayı lale bahçesi savaş meydanına sitem ediyordu.” (D’vân: I/11)

Enverî, övgüsünü yaptığı kişiyle, kasidesinin ilerleyen kısımlarında onunla sıradan bir kişi gibi doğal konuşur, onu uyarır, söyleyeceğini söyler. Enverî Sultan Sencer’in övgüsünü yaptığı bir kasidesinin ilerleyen kısımlarında bu tarzını şöyle ortaya koyar:

خسروا بنده را چو دهسال است
که همی آرزوی آن باشد

کز ندیمانِ مجلس ار نشود
از مقیمانِ آستان باشد

بخرش پیش از آنکه بشناسیش
وانگهت رایگان گران باشد

چه شود گر ترا دراین یک بیع
دست بوسیدنی زیان باشد

یا چه باشد که در ممالکِ تو
شاعری خام قلتبان باشد

“Ey hükümdar! (bu) kul on yıldan beri; şunu arzu ediyordu. Meclisinizin nedimlerinden olmasam da, eşiğinde oturanlardan olayım. Onu tanımadan önce onu satın al tanıdığım vakit, bedava/ucuz (olan) pahalı olur. Eğer sen bu satışta bir el öptürmekle zarar etsen de olur? Yahut senin ülkelerinde ham, basit bir şair bulunsa ne olur?” (Dîvân: I/137).

Enverî, kasidelerinde eski üstadların yolunu takip etmiş, onların kullandıkları ortak mazmunları kendisi de kullanmıştır. Kedkenî'nin deyişiyle: *“Öncekileri yeni elbiseler içerisinde sunmuştur”* (Kedkenî 1384: 59). Örneğin Enverî, *“Der Medh-i Nâsırü'd-dîn Ebû'l-Feth”* başlıklı kasidesinde (k. 1); *“zülfi-benefşe”, “ârız-ı gül”, “zebân-ı sûsen”, “çeşm-i nergis”, “pençe-i çınâr”, “kemer-beste-i ney”* ve benzeri klişe mazmunları kullanmıştır. Ayrıca; *“dest-i çınar”, “kemer-beste-i ney”, “sipihr-i hâle”, “tığ-i berg-i bîd”, zirih-i âb-gîr”* gibi benzer mazmunları *“Der Medh-i Sadr-Sâhib Tâhir b. Muzaffer”* başlıklı kasidesinde (k. 56) de görürüz (*Dîvân: I/124*). Fakat şair, bununla yetinmeyip, edebi kaynakların da belirttiği yaratıcı özelliğini göstererek, zamanına kadar hiç kimsenin kullanmadığı *“zemâne-seyrî”, “suvâr-ı zukâ” (Dîvân: I/16), “âb-ı seyr-âteş” (Dîvân: I/44), “Rüstem-i Neysân” (Dîvân: I/9)* gibi mazmunları veya orijinal buluşları kasidelerinde kullanmıştır. Enverî'nin başarısı ve de büyüklüğü de buradan gelir. Aşağıdaki beyit bunlara bir örnektir:

ژاله سپر برف ببرد از کتف کوه
چون رستم نیسان بخم آورد کمان را

“Nisan Rüstem'i yayını gerince; jale, kalkan (olarak) dağ yamacından kar götürdü” (Dîvân: I/9).

Enverî, övgü kasidelerinde, meşhur oldukları yönleri ve sıfatlarıyla anılan mitolojik, efsanevi ve dini kişiliklere yer verirken, bu kişilerin taşıdıkları sıfatların fazlasıyla övdüğü kişide de olduğunu söylememiş ve methettiği kişileri, bu kahramanlarla kıyaslayarak yüceltmemiştir. Enverî, kasidelerinde yer verdiği şahsiyetlerle birlikte onun çevresinde yer alan tüm unsurlara da yer vererek komplike bir yapı ortaya koyar. Bu oluşumun geniş bir anlam dünyasını, bir beyitte değil, kasidesinin büyük bir

kısmına yayar. Bir taraftan derin esatir bilgisini gözler önüne sererken, diğer taraftan geniş kadrolu şahsiyetlerin özelliklerini tekbir şahsiyete, yani övdüğü kişide toplandığını göstermeye çalışır. Bu anlatım ve işleme tarzı, Enverî'ye ait çok özel ve de Enverî'yi diğer şairlerden ayıran özelliktir (Armutlu 2012: 158).

Örneğin Enverî, bir kasidesinde Süleyman Peygamber'e ve onunla özdeşleşen "taht", "yüzük", "hükümrancılık", "Asaf", "Hüdhüd", "Belkıs", "karınca", "çekirge", "nutuk" gibi unsurlara yer vererek, unsurların anlam dünyası içerisinde Sultan Sencer'i güç ve iktidar sembolü olarak gösterir (*Dîvân*: I/374-377). Aynı durum Merv şehrinin ünlü mutasavvıfı olan Kutbeddin Ebu'l-Muzaffer'i övdüğü kasidede de görülür. (*Dîvân*: I/264-265) Enverî, burada çeşitli tasavvufi kavram ve ıslahatlara yer vererek, hem tasavvuf bilgisini hem de övgüsünü yaptığı kişinin mana dünyasını ortaya koyar. Bu özellik, onu diğer kasidecilerden ayıran özelliktir (Kedkenî 1384: 50-51) Enverî, yazdığı kasidelerle şöhret bulmuştur. Kaside söyleyen Fars şairlerinin başında gelerek, Fars şiirinin üç peygamberinden biri olarak kabul edilecek bir dereceye ulaşmıştır (Armutlu 2012: 158).

Kısaca diyebiliriz ki, Enverî, Fars Edebiyatı'nın önde gelen en güçlü kaside şairlerinden birisidir. Onun bu özelliğe sahip olmasının altında şüphesiz bireysel yeteneği yatar. Bu yeteneğini, sahip olduğu bilgi birikimiyle birleştirdikten sonra, yatkın olduğu kaside nazım şekline dökmüş ve bu alandaki başarısını, kabiliyetini ortaya koymuştur. Kasidede yakaladığı bu başarının altında her ne kadar "ihtirâ" varsa da daha çok; "vuzuh" ve "belâgat", "âheng" ve "aşırı mübâlağa" vardır.

3. KASİDELERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

3.1. Beyit Sayısı

Enverî'nin yazdığı kasidelerin beyit sayıları oldukça değişiklik arz eder. Kasidelerinin en az beyit sayısı 7'dir. Yedi beyitten oluşan kaside sayısı 2'dir. Ayrıca onun 10 beyit (2 adet), 11 beyit (1 adet), 12 beyit (2 adet), 14 (1 adet), 15 beyit (6 adet) ve 16 beyit (1adet) olan kasideleri, beyit sayısı yönünden az olan kasidelerdir. Kasidelerinin en uzununu 115 beyit ve 101 beyittir. Bu uzun kasidelerden 1'er tane yazmıştır. Onun uzun diyebileceğimiz diğer kasideleri sırayla 85 beyit (1 tane), 81 beyit (1 tane), 73 beyit (1 tane), 72 beyit (1 tane) ve 70 beyit (1 tane)tir. Enverî'nin beyit sayısı

60 ile 69 olan 7 kaside yazmıştır. Bunlar, 62, 66 ve 68 (1 tane), 61, 64 ve 67 (ikişer tane) ve 65 beyitten (3 tane) oluşur. Enverî'nin beyit sayısı en çok olan kasideleri 30-34 arasındadır ve bu sayıda yazılan kaside sayısı 28'dir. Bunu beyit sayısı 40-45 olanlar takip eder. Bu sayıda yazılan kaside sayısı 24'tür. Bunların ardından beyit sayısı, 35-40 (22 adet) ve 45-50 (14 adet) olanlar ve daha sonra da 50 ile 55 beyit arasında yazılan 11 adet kaside gelir.

Yukarıdaki bilgelere ek olarak kasidelerin beyit sayısını 5'li grup halinde şöyle gösterebiliriz:

Beyit sayısı	Örnek sayısı
7-10	7
11-15	12
16-20	18
21-25	30
26-30	14
31-35	32
36-40	27
41-45	22
46-50	11
51-55	10
56-60	4
61-65	7
66-70	5
71-75	2
76-80	2
81-85	1
101	1
115	1

3.2. Vezin

Enverî'nin ahenk unsurlarının başında vezin gelir. Vezin, onun şiirlerinin ritmini harekete geçiren bir unsurdur. Dolayısıyla değişik bahir ve onların vezinlerini kullanmıştır. Bunların dağılım şekli şöyledir:

Remel Bahri: 61

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	26
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	21
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	10
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	4

Hafîf Bahri: 42

Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	42
-----------------------------	----

Hezec Bahri: 31

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	12
Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün	9
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün	7
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	2
Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün	1

Muzâri' Bahri: 29

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	28
Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün	1

Müctes Bahri: 28

Mefâ'ilü Fe'ilâtün Mefâ'ilü Fe'ilün	28
-------------------------------------	----

Karîb Bahri: 5

Mef'ûlü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
--------------------------	---

Müteekârib Bahri: 5

Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün	5
---------------------------------	---

Münserih Bahri: 3

Müfte'ilün Fâ'ilâtü Müfte'ilün Fâ'ilün	2
Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün	1

Serî' Bahri: 1

Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

1

Enverî, kasidelerinde 9 ayrı bahir kullanmıştır. Yukarıda da görüldüğü gibi en fazla remel'i ve onun 4 veznini (61 defa) ve en az da serî' bahrini (1 defa) kullanmıştır.

3.3. Kafiye

Enverî, kasidelerinde ahengi sağlamak için bir takım unsurlardan yararlanmışır. Bunların başında kafiye gelir. Enverî, şiirlerinde âhengi sağlayan iki tür kâfiyeye yer vermiştir. Bunlar, harflerine göre belirlenir: Kâfiye tek bir ünsüz ya da uzun ünlü yani revî tekrarından ya da birden fazla ses benzeşmesinden oluşur. Tek bir sesin tekrar edilmesiyle oluşan kâfiyelere “مجرد/ mucerred” kâfiye, birden fazla sesin tekrarıyla yapılan kâfiyelere de “مركب/ mürekkeb” kâfiye denir. Şiirlerde mürekkeb kâfiye; mürdef, mukayyed ve mü'esses olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkar. Bu adlandırma, mısra sonlarında kâfiyeyi meydana getiren kelimelerin içerisinde, asıl kafiye harfi olan “revî”den önce gelen ridf, kayd, te'sis ve dahîl adı verilen kafiye harflerinin bulunmasından ileri gelir.

Enverî, kaside olarak mürekkeb kafiye çok kullanmıştır. Mürekkeb kafiye mürdef şekli kasidelerinde ağırlıklı olarak kullanmıştır. Bu kafiye çeşidi onun kasidelerinde “elif'li, vâv'lı, ye'li” mürdefeler olarak karşımıza çıkar. Mürekkeb kafiye mukayyed ve müesses çeşidi oldukça az kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekler, bu üç kafiye türüdür:

چون وقت صبح چشم جهان سیر شد ز خواب
بگسسته شد ز خیمه مشگین شب طناب

“Dünyanın gözü, sabahleyin uykudan kurtulunca, gecenin siyah çadırdan ipi kopardığını gördü” (Divân: I/29)

Yukarıdaki matla beyti verilen 13. kasidenin birinci beytinde yer alan “hâb ve tınâb”, ve ardından gelen “serâb, cevâb, nâb, bâb, itâb, şebâb...” gibi kafiye kelimelerdeki revî harflerinden önce gelen “/elif”ler bu kasidedeki kafiyelerin ridf harfini oluştururlar. Bu harfle yapılan kafiyelere “kafiye-i mürdefe/müreddefe” denir.

گشت از دل من قرار غایب
کارم نشود به از نوایب

*“Benim gönlümde kaybolma (düşüncesi) yer etti. İşim olay-
lardan dolayı iyi gitmedi” (Divân: I/33)*

Enverî, yukarıdaki matla beyitteki “gâyet-nevâyib” ile matla beytin devamında kullandığı “müvâzib, gâzib, sâkib, vâcib, acâyib, münâsib...” gibi kelimelerde, “ب” harfi revîdir. Revî’den önceki harfler ‘dahîl’ ve dahîl’den önceki “ل”ler de ‘te’sîs’ harfidir. Bu harfler ile yapılan kâfiyelere, “mü’essese/mü’esses” kâfiye denir.

حبذا کارنامه ارتنگ
ای بهار از تو رشک برده برنگ

*“Ey baharın senden dolayı renklerini kıskandığı (Manî’nin)
kârnâme-i Erteng’e afezin!” (Divân: I/278).*

Yukarıdaki beyitteki “erteng-reng” ile “neng, teng, zeng, dereng, fer-seng...” gibi kâfiyeyi meydana getiren kelimelerdeki revî’den önce gelen “ن” harfleri “kayd harfi” olduğu için, böyle harflerle yapılan kâfiyelere “kâfiye-i mukayyed” denir.

Enverî’nin şiirlerinde mürdefe’den sonra en çok kullanılan bir kâfiye çeşidi de mücerred’tir. Mücerrede/mücerred kafiyeinin özelliği, tek bir ses tekrarına dayanmış olmasıdır. Başka bir söyleyişle sadece revî’nin tekrarıyla oluşan bir kâfiye türüdür. Aşağıda matla beytinde yer alan kâfiye türü mukayyed’dir

چو شاه زنگ بر آورد لشکر از ممکن
فرو گشاد سراپرده پادشاه ختن

*“Şah Zengi, (çeşitli) yerleşken ordu çıkarınca, Hoten Sul-
tanı sarayını açtı” (Divân: I/368).*

Şair, yukarıdaki beyitteki “mümekken-hoten” ve onu takip eden “dâmen, semen, aden, beden, âhen...” gibi kelimelerdeki son harf olan “ن”lar revî, bu harfle yapılan kâfiyelere de kâfiye-i mücerrede/mücerred denir. Başka bir ifadeyle bu kelimelerde sadece revî, tekrar edildiği için, bu kasidenin kâfiye türü de mücerred’ir.

Sonuç olarak Enverî, ahenk unsuru olarak 205 kasidesinden 201 kasidesi kafiyelidir. Bu kafiyelerin dağılımı şöyledir:

Mürekkebi Kafiye: 140

Mürdef/Mürdefe

Elif'li Mürdefe: 88

Vâv'lı Mürdefe: 20

Ye'li Mürdefe: 28

Müesses: 3

Mukayyed: 1

Mücerred Kafiye: 61

3.4. Redif

Enverî'nin aheng unsurlarından biri de rediftir. Onun tüm kasidelelerinde kullandığı redif sayısı 99'dur. Başka bir ifade ile şairin 205 kasidesinin 99'unun redifi vardır. Belagat kitaplarında redîf, revî'den sonra gelen ve aynen tekrarlanan ses olarak tanımlanmıştır. Başka bir ifadeyle, Mısra sonlarında yazılışları, okunuşları, anlamları ve görevleri aynı olan eklerin, kelime ve kelime guruplarının tekrar edilmesine redîf denir. Redîfli manzumelere de müreddef denir. Enverî, kâfiyeye gösterdiği ilgiyi redîfe göstermemiştir. Kaside redîfleri oldukça azdır. Onun şiirlerinde redîf iki şekilde karşımıza çıkar: Ek halindeki redifler, kelime halindeki redifler.

Ek halindeki redîfler, eş görevli eklerin tekrarlanmasıyla oluşan redîflerdir. Şiirlerde kâfiye, kelimenin köklerinde, redîf ise eklerinde vardır. Aşağıdaki matla beytinde bulunan "destûrest-ma'mûrest" ve devamındaki "sûrest, kâfûrest, ma'zûrest, mansûrest..." gibi kelimelerde yer alan ve aslı "است" olan "ست" sesleri ek olup görevleri aynı olduğundan redîf'tir. Beyitte kâfiyeye söz konusu olan kelime tabanı "destûr" ve "ma'mûr" dur. Kelimenin tabanındaki kâfiye harfleri yani, revî ve ridf bulunduğu "ûr" seslerinde "vâv"lı mürdefe kâfiye vardır:

مى بياور كه جشن دستورست
جشن عالی سراى معمورست

“Şarap getir! Çünkü vezirin şenliği var. Muhteşem sarayda yüce bir şenlik” (Divân: I/67).

Kelime halindeki redifler, aynı anlamda kelimelerin tekrarlanmasıyla meydana gelen redîf’lerdir. Enverî’nin şiirlerinde iki şekilde kullanılmışlardır. Bunlar ya tek kelimedenden veya iki kelimedenden oluşmaktadırlar. Aşağıdaki beyitte redîf, tek kelimedenden oluşmuştur:

ای جهان را ایمنی از دولت طغرلتکین
جاودان منصور بادا رایت طغرلتکین

“Ey Tuğrul Tekin’in devletinden dolayı dünya için güvence olan! Tuğrul Tekin’in sancığı sonsuza kadar muzaffer olsun!” (I/388).

Yukarıdaki beyitte ve beytin devamında bulunan yer alan “Tuğrul Tekin” kelimeleri aynı anlam yani, kasidedeki tüm beyit sonlarında özel isim görevinde bulunduğu için redîf’tir. Bu kelimedenden önceki “te” harfi revî olup bu sesle/harfle yapılan kafiye, tek bir ses benzeşmesine dayandığı içinde mücerred kafiye-dir.

Enverî’nin kasidelerinde ek redifler fazla değildir. Bunlardan en çok “-i/ی” (23 defa) ve “est” (20 defa) kullanılmıştır. Kelime halindeki redifler daha çok kullanılmıştır. Bunlar içerisinde tek kelime olanlar daha çoktur. Tek kelime içerisinde de “bad” (11 defa), “ra” (6 defa), “girifte” (3 defa), “rüzgâr” (3 defa), “girift, dâd, bâşed, âferîn” de (2’şer defa) kullanılmıştır.

4. KASİDELERİN YAZILIŞ SEBEPLERİ

Enverî, bir kaside şairidir ve kaside yazmasının asıl sebebi başta hükümdar olmak üzere devletin ileri gelenlerini övmek ve onları yüceltmektir. Aşağıdaki matla beyti verilen ve “Der Medh-i Sultân Sencer” başlıklı kaside (k. 51), sultanın övgüsü üzerine yazılmıştır:

حسروا بخت همنشین تو باد
مشتري در قران قرین تو باد

“Ey hükümdar! Senin talihin (senin) yoldaşın olsun! Senin sahipkaran (belirtin olan) Müşteri Yıldızı (senin) yakınında olsun!” (Divân: I/116).

Aşağıda matla beyti verilen ve başlığı “Der Medh-i Sadr-ı Ecel Ziyâü’ d-Dîn Mansûr” olan kaside (k. 89), vezir övgüsü için yazılmıştır:

رئیس مشرق و مشرق ضیاء الدین منصور
که هست مشرق و مغرب ز عدل او معمور

“Doğu ve batının adaletinden dolayı mamur olduğu; doğunun ve batının efendisi (olan) Ziyâü’ d-dîn Mansûr!” (Divân: I/231).

Enverî, “Der Medh-i Emîrû’l-Ümerâ İzzedîn Tuğrul Tekin” başlıklı kasidesini (k. 44) emirler emirinin övgüsü üzerine yazmıştır. Matla beyti aşağıdadır:

ایام زیر رایت رای امیر باد
ایام او همیشه چو رایش منیر باد

“Günler, emirin görüşünün bayrağı altında olsun! Onun günleri, onun görüşü gibi parlak olsun!” (Divân: I/104).

Enverî’nin kaside yazma sebepleri oldukça çoktur. Göreve atanan kişinin makamını tebrik etmek (k. 26), memduhun yaptırdığı kasr, köşk gibi imâretler kaside yazma sebebidir (k. 28, 29, 42, 57, 76, 110, 117, 135, 180). Enverî’nin “Der Sıfat-ı Kasr u Bâğ-ı Mansûriyye ve Medh-i Nâsiru’ d-dîn Tâhir” başlıklı kasidesi (k. 180) buna bir örnektir:

ویحک ای صورت منصوریه باغی و سرای
یا بهشتی که بدنیاست فرستاد خدای

“Mansûriye’nin bağı ve sarayı, ne güzelsin! Tanrı’nın dünyaya gönderdiği bir Cennet’sin” (Divân: I/443).

Vezirin çocuklarından birini veya kendisini metheden birine karşılık olarak o da karşı tarafın çocuğunu övme (k. 81, 149) veya sultandan istekte ve yardımda bulunma/rica (k. 82) da kaside yazma nedenlerinden biridir. Enverî, “Ez Zebân-i Ehl-i Horâsân Be-Hâkân-ı Semerkand Ruknu’ d-dîn Kılıç Tamgaç Han Peser-hânde-i Sultân Sencer” başlıklı kasidesini (k. 82) yardım talebinde bulunmak amacıyla yazmıştır. Kaside, onun en hüznü ve gönül yaralayan kasidelerinden biridir. Bu kaside aynı zamanda tarihi değeri olan belge niteliğindedir. Kaside, bir mektup özelliği taşır. Sultan Sencer’in Oğuzlar’a esir düşmesi ve Horasan’ın içine düştüğü olumsuz bir duruma son verilmesi için Enverî, Horasan halkının

dilinden Sultan Sencer'in evlatlığı olan Semerkant Hakanı Rukneddin Kılıç Tamgaç Han'a bir mektup yazarak, Oğuzlar'dan babasının intikamını almasını ve onların Horasan'da yaptıklarına son vermesini talep etmiş ve istekte bulunmuştur:

بسمرقند اگر بگذاری ای باد صبا سحر
نامهٔ اهل حراسان ببر خاقان بر

نامه ای مطلع آن رنج تن و آفت جان
نامهٔ مقطع آن درد دل و سوز جگر

نامه ای بر رقمش آه عزیزان پیدا
نامه ای در شکنش خون شهیدان مضمیر

"Ey saba rüzgârı! Eğer Semerkand'a uğrarsan, Horasan halkının mektubunu Hakan'a götür. Bir mektup ki, başlangıcı bedenini eziyeti ve canın afeti, sonu da gönül derdi ve ciğer yangını! Bir mektup ki, onun yazısının üzerinde 'ah azizler!' (hitabı) görülür, dürülen yerinde de şahitlerin kanı gizli!" (Divân: I/201).

Memduha hizmette kusurdan veya başka bir nedenden dolayı özür dileme (k. 100, 112), hastalıktan kurtulmanın karşılığı olarak şükürünü dile getirme (k. 167), Bağdat'ın sıfatı (k. 85), maşuğun ve sultanın bezminin vasfı (k. 97, 186), hizmet amacıyla bir memleket veya ülkeye gönderilenlerin görevlilerin tekrar ülkeye dönüşlerini tebrik etme (k. 99), sultanın, devletin ileri gelenlerine çeşitli hediyeler vererek veya hil'at giydirerek onları onurlandırması üzerine (k. 128), birisine özellikle de devletin ileri gelenlerine atılan iftiraları boşa çıkarmak/defetme (k. 140), düşmanlarının onun hakkında yalan söylemeleri üzerine kendisine atılan iftiranın doğru olmadığını belirtmek için (k. 112), bir şehirden diğer bir şehre yolculuk etme (k. 165) de kaside yazma sebeplerindendir. Ayrıca kumru için bir dosttan darı istemek (k. 172), şiir ve şairin tenkit etmek, ilim ve hikmetin faziletini dile getirmek (k. 184), memduhun atını övmek (k. 129), felek ve burçları vasfetmek (k. 120), zamandan şikâyet etmek (k. 31, 127) de kaside yazmanın diğer nedenlerindendir.

Enverî, ilkbahar (k. 34) , Nevruz (45) , Ramazan (k. 118, 126), bayram (k. 52, 75, 169, 182) gibi gün, ay ve mevsimlerin gelişini de kaside yazmak

için bir vesile saymıştır. Aşağıdaki beyitlerin birincisi bahar, ikincisi Nevruz, üçüncüsü Ramazan ve sonuncusu da bayramın gelişi üzerine yazılan kasidelerin matla beyitleridir:

روز عیش و طرب و بستانست

روز بازار گل و ریحانست

“(Bugün) yaşama, eğlenme ve bahçe günüdür. Gül pazarının ve reyhanın günüdür” (Divân: I/79)

خسروا روزت همه نوروز باد

وز طرب شبهای عمرت روز باد

“Ey hükümdar! Senin günlerin hep Nevruz olsun! Eğlence-den dolayı senin ömrünün geceleri gündüz olsun!” (Divân: I/106)

سایه افکند مه روزه و روز تحویل

روز مسعود مبارک مه میمون جلیل

“Oruç ayı ve dönüşüm gününün gölgesi yeryüzüne düştü. Mutlu gün kutlu, mübarek ay aziz olsun!” (Divân: I/298)

صاحباً عید بر تو خرم باد

کلّ گیتی ترا مسلم باد

“Ey efendi! Bayramın kutlu olsun! Tüm cihan, senin (üstünlü-ğünü) kabul etsin!” (Divân: I/107).

Enverî'nin kaside yazmasının sebeplerinden biri de Tanrı'ya olan inancıdır. “Der Münâcât-ı Bâri-yi Taâlâ” (k. 107) başlıklı kasidesi buna bir örnektir. Ayrıca Belh şehri halkının kendisine karşı yapılan kötü muameleden dolayı adı geçen şehri hicvetmesi (k. 190) de onun kaside yazmasının nedenlerinden biridir. Enverî, devletin ileri gelen büyüklerinden olan Ebî Tâlib b. Nime'nin ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü dile getirmek için de kaside yazmıştır (k. 19).

5. KASİDELERDE KULLANILAN BAŞLIKLAR

Enverî, 205 kaside yazmıştır. Bunların 199'unda başlık var, sadece 8 tanesinde (k. 14, 141, 142, 174,176, 193, 205, 206) başlık yoktur. Enverî'nin 38 kasidesinin dışında tüm kasideleri “Der Medh” veya “Medh” diye başlar.

Bu 38 kasidenin de 17'sinin başlık ortalarında "medh-i" ifadesine yer verilmiştir. Başka bir ifadeyle Enverî'nin 205 kasidesinden 186'sı medhiyedir yani medhiye türünde kaside yazmıştır. Onun övgü şairi olması da buradan ileri geliyor.

Medhiye türündeki kasidelere verilen ve manzumenin türünü belirleyen başlıklar şöyledir: Başlıklarda övgüsünü yaptığı kişinin sadece sıfat ve lakapları yazılıdır: "Der Medh-i Nâsiru'-d-dîn Ebu'l-feth" (k. 1), "Der Medh-i Alâu'd-dîn (k. 46) gibi. "Der Medh-i Şehzâde İmâmü'd-dîn" başlığını taşıyan (k. 2) kasidede hükümdarın oğlu ve onun sıfatı yer alır. "Der Medh-i Vezîr" (k. 3), "Der Medh-i Vezir Alâu'd-dîn Bûbüye" (k. 87) "Der Medh-i Kâdî Hamîdü'd-dîn-i Belhî (k. 21), "Der Medh-i Mîr-âb-ı Merv" (k. 80, 84, 98), "Der Medh-i İmâm-ı Bozorg" (k. 104), "Medh-i Şeyh İmâm (k. 116) başlığında ise memduhunun görevi öne çıkarılır. Vezir olan memduhunun övgüsü yapılırken; "Der medh-i Nâsiru'd-dîn Tâhir" (k. 13), "Der Medh-i Sâhib-i Nâsiru'd-dîn Tâhir" (k. 14, 48), "Der Medh-i Sâhib-i Sadr Tâhir b. Muzaffer" (k. 56), "Der medh-i Nâsiru'd-dîn Ebu'l- Feth Tâhir" (k. 83), "Der Medh-i Desur-i Nâsiru'd-dîn Tâhir" (k. 88), "Der Medh-i Nâsiru'l-Mille ve'dîn Ebu'l-Feth Tâhir" (k. 91), "Der Medh-i Ebu'l-Feth Tâhir b. Muzaffer Vezîr" (k. 138) gibi değişik başlıklar verilmiştir.

Sultanlara yazılan medhiyelerde de değişik başlıkların yazıldığı görülmektedir: "Der Medh-i Sultân Sencer" (k. 36, 51, 59, 60), "Der Medh-i Hâkân-ı A'zam Sultan Sencer" (k. 40), "Der Medh-i Sultân-ı A'zâm" (k. 78) "Der Medh-i Sultân-ı A'zam Sencer b. Melikşâh" (k. 191), "Der Medh-i Hâkân-ı A'zam Pîrûzşâh" (k. 22), "Der Medh-i Hâkân-ı A'dil Ebû'l-Muzaffer İmâdü'd-dîn Pîrûzşâh" (k. 38), "Der Medh-i Hâkân-ı A'zam Pîrûzşâh-ı Âdil" (k. 72 gibi değişik başlıklar atıldığı gibi, "Der Medh-i Mecdu'-dîn Ebû'l-Hasan İmrânî" (k. 11, 102, 145, 148) örneğinde görüleceği üzere tek başlık da atılmıştır.

Ayrıca Enverî'nin kasidelerinde; "Der Medh-i Emîrü'l- Ümerâ" (k. 44), "Der Medh-i Emîr" (k. 4, 39, 65, 69, 73, 77, 139, 153), "Der Medh-i Melikü'l- Ümerâ" (k. 54) "Der Medh-i Melik" (k. 41, 55, 57, 150, 151, 155) ve benzeri başlıklar da yer alır. Bu kasideler övgüsünü yaptığı kişinin makam ve derecesini yansıtır. Bu başlıklar içerisinde sıfat, lakap, künye ve isim gibi belirleyici ifadeler de yer alır. Örneğin: "Der Medh-i Emîr İsfesâlâr Nusretü'd-dîn Tâcü'l-Mülûk Ebû'l- Fevâris" (k. 73), "Der Medh-i Emîrü'l Ümerâ İzzü'd-dîn Tuğrul Tekin" (k. 44), "Der Medh-i Melik-i Âdil Yûsuf" (k. 41), "Der Medh-i Melik-i Mu'azzam Fîrûzşâh-ı Âdil" (k. 178).

Medhiye türünün dışında başka türlerin de isimlerinin verildiği başlıklar da vardır: “Çûn Bârî Hodâ Seyyidü’s-sâdât Mecdü’d-dîn Ebî Tâlib b. Ni’me Der-Belh Fermân Yâft İn-Mersiye be-Goft” (k. 19) başlığı mersiye türüne ve “Der Münâcât-ı Bârî Taâlâ” (k. 108) başlığı da münâcât türüne örnektir. “Sovgend-nâme’î ki Enverî Der-Nefy-i Hicv-i Kubbetü’l-İslâm Belh Gofte ve Ekâbir-i Belh râ Medh Kerde” (k. 190) başlıklı kaside bir hicvidir. Bu kaside aynı zamanda “Sovgend-nâme” yani “yemin-nâme” olarak da bilinir.

Bazı kasideler özellikle de imârât arzedenler, birer tavsif özelliği taşıyor ve “Der Vâsf” diye başlar. “Der Vâsfu’l-binâ” (k. 29), “Der Vâsf-ı imârât-ı Memdûh” (k. 43), “Der Vâsf-ı Köşk-i Sadr Sa’id Ebû’l- Hasan İmrânî” (k. 110) bunlara birer örnektir. Ayrıca “Der Vâsf” diye başlayan başlıklarda hazan ve bahar mevsiminin de tasvir edildiği görülür: “Der Vâsf-ı Hazan ve Medh-i Nâsirü’d-dîn Ebû’l-Feth Tâhir” (k. 20) ve “Der Vâsf-ı Rebî’ ve Medh-i Ebû’l-Hasan İmrânî” (k. 34) bunlara örnektir. “Der Vâsf” yerine “Der Sıfat” ibaresi bazen “Der Sıfat-ı Bârgâh-ı Melikü’l-Vüzerâ Muhlisü’d-dîn” (k. 135) başlığında olduğu gibi imârât hakkında bazen de “Der Sıfat-ı Bağdâd” (k. 85) başlığı altında şehir övgüsünde kullanılmıştır. “Der Sıfat-ı Ceşn” (k. 94), “Der Sıfat-ı Ma’sûk” (k. 97) ve “Der Sıfat-ı Bezm” (k. 188) başlıklı kasidelerde şenlik/eğlence, sevgili ve meclis ve “Der Sıfat-ı Eflâk ve Burûc” (k. 120,124) başlıklı kasidelerde de felek ve burçlar tasvir edilmiştir.

Tebrik ve kutlama içerikli kasideler “Der Tehniyyet” (k. 45, 52, 75, 126, 169, 182) başlığı taşıyor. Bunlara örnek olarak; “Der Tehniyyet-i Nevrûz ve Medh-i İmâmü’d-dîn Pîrûzşâh” (k. 45), “Der Tehniyyet-i İyd ve Medh-i Pîrûzşâh” (k. 52), “Der Tehniyyet-i Mâh-ı Ramazân ve Medh-i Mecdü’d-dîn Ebû’l-Hasan İmrânî” (k. 126) başlıklı kasideler verilebilir.

Enverî’nin az da olsa kaside türü içinde yer almayan ve sadece kaside nazım şekliyle yazmış olduğu manzumeleri de vardır. Bu kasideler, kaside nazım şekliyle yazılan diğer şiirler olarak alınabilir. Bunların başlıkları şu şekildedir: “Der Şikâyet-i Felek ve Medh-i Sadr-ı Selâhu’d-dîn” (k. 31), “Tekâzâ-yı Teşrif Ez- Mahdûm” (k. 61), “Ez-Zebân-i Ehl-i Horâsân Be-Hâkân-ı Semerkand Ruknu’d-dîn Kılıç Tamgaç Han Peser-hânde-i Sultân Sencer” (k. 82), “Der Özr-i Kem-Hidmetî ve Medh-i Emîr Mevdûd Ahmed-i Asemî” (k. 100), “Düşmenân Ez-Vey Durûği Gofte Bûdend Hulûs-i Hod ve Özr-i Mahdûm Râ Guyed” (k. 112), “Kâle Fî’t-Tefâhuri ve Şikâyeti’z-Zamân” (k. 128), “Çûn Sadr-ı A’zam Mecdü’d-dîn Ebû’l-Hasan

İmrâni Ez-Semerkand Bâz Âmed ve Sultân Teşrîfeş Fermûd A'dâ Ber O İftirâhâ Kerdend Der Def'-i Ân İfhirâhâ Enverî İn-Kasîde Be-Goft" (k. 140), "Enverî Der-Cevâb-ı Fahru'd-dîn Kasîde-yi Zeyl Râ Gofte ve Peser-i O Râ Ki Tıfl Bûde Sûtûde" (k. 149), "Ez-Dûstî Kadri Erzen Berâ-yi Fâhte Haste" (k. 172) ve Der Mezemmet-i Şî'r ü Şâirî ve Fazîlet-i İlm ü Hikmet" (k. 184).

6. KASİDELERİN MUHTEVA YÖNÜ

Enverî, kaside şairidir. Kasidelerini belli bir plan doğrultusunda yazmıştır. Bu plan Fars Edebiyatı'nda yer olan kasidenin düzenlenişine uygundur. Onun kasideleri "nesîb, girizgâh, medhiye/maksûd ve duâ" bölümlerinden oluşur.

6.1. Nesîb Bölümü

Nesîb, şairin sanat gücünü sergilediği bir bölümdür. Enverî de bu özelliğini kaside nesîblerinde göstermiştir. Enverî, kasidelerini süslemek ve kasideye güzel ve parlak bir başlangıç yapmak için nesîbe önem vermiş ve başarılı bir girişin oluşumu için tüm yeteneğini sergilemiştir. Enverî, bir övgü şairi olmasına rağmen medhiyeye verdiği önemi nesîbe de vermiştir. Onun sanatkâr yönü nesîblerinde bir adım öne çıkmıştır. Zira medhiye gibi zorunlu şiir yazma konumunda olmadığı için, nesîblerinde kendini daha özgür görmüş, daha samimi davranmış ve şair ruhunun derinliklerinden koparak gelen duygulara nesîblerinde de yer vermiştir.

Enverî'nin kasidelerinin tümünde nesîb yoktur. Kaside nazım şekliyle yazılan türlerde de nesîb yoktur. Enverî, münâcât kasidesinde nesîbe yer vermediği gibi mersiye türü kasidesinde de nesîbe yer vermemiştir. Aynı durum hicviye türündeki kaside için de geçerlidir.

Enverî, 205 kaside yazmıştır. Bu kasidelerin 50'sinde nesîb vardır. Enverî'nin nesîb bölümlerinde beyit sayıları farklılık gösterir. En az beyit sayısı 4 (4 adet), 6 (4 adet), 7 (1 adet) ve 9 (1 adet) beyittir. En fazla beyit sayısı 40 (2 adet) ve 32 (1 adet) beyittir. Enverî'nin nesîb bölümünün beyit sayıları 5'li gruplar halinde şöyledir:

Beyit Sayısı	Kaside sayısı
4-10	19
11-15	15

16-20	7
21-25	5
26-30	2
32-40	2

Enverî'nin nesîblerinde konu genişliği görülse de ağırlıklı olarak bahar/tabiat, aşk, sevgi, sevgili, felek ve kozmik unsurlar ele alınıp işlenmiştir. Onun nesîblerinde bahar mevsimi, yaşlanan dünyanın gençleşerek yaşama sevincini sunduğu bir zaman dilimidir. Onun gelişiyse dünya yeşillenir ve sanki yeni bir hayat başlıyor gibi olur:

صبا بسبزه بیارست دار دنی را
نمونه گشت جهان مرغزار عقبی را

*"Sabah rüzgârı, değeri olmayan alçak dünyayı yeşillendirdi.
Dünya, ahiretin/cennetin yeşilliğine örnek oldu" (Divân: I/1).*

Bahar mevsimi, yaşama ve mutlu olma zamanıdır. Güllerin revaç gördüğü bir mevsimdir:

روز عیش و طرب وبستانست
روز بازار گل و ریحانست

"(Bahar); yaşama, mutlu olma ve bahçe günüdür. Gül ve reyhan pazarının günüdür" (Divân: I/79).

Enverî, nesîbleri bahar olan kasidelerinde bahar mevsimini çağrıştıran her unsura yer vererek, mevsimin sahip olduğu bütün özellikleri yansıtmıştır. Onun nesîblerinde baharla ilgili kavramlardan bazıları şöyledir: "Bahâr, nakkâş-ı bahar, Urdibehîşt, devr-i câm, ruzgâr, devrân, cihân, subh, sabâ, nesîm-i bâd, sebz, mergzâr, bostân, gülzâr, nergis, gonca, gül, ârız-ı gül, lâle, sûsen, çeşm-i nergis, reyhân, eşçâr, dıraht, çenâr, çemen, âfitâb, ebr, bârân, bârân-ı bahâr, bülbül, murgân, murgân-ı hoş-elhân, Tûbâ, nigârhâne, murg, murg-zârî, dür, gevher, nisâr, Hz isâ, mu'cizât-ı İsâ, nigâristân, Manî"

Aşağıdaki beyitler, yukarıdaki unsurlara birer örnektir:

چهره باغ ز نقاش بهار
بنکوئی چو نگارستانست

"Bağın çehresi, bahar nakkaşından dolayı nigâristân gibi güzelleşti" (Divân: I/79).

نسیم باد در اعجاز زنده کردن خاک
ببرد آب همه معجزات عیسی را

*“Rüzgârın esintisi, toprağı diriltmede aciz kalınca; su/yağmur,
İsâ'nın mucizelerini her tarafa götürdü” (Divân: I/2)*

Enverî'nin nesîblerinde yaşama sevinci baharla öne çıktığı gibi içmek, neşelenmek ve mutlu olmak olgusu da hazan mevsiminin işlendiği nesîblerde öne çıkar. Bu duyguyu “Der Vâsıf-ı Hazan” başlıklı kasidede görürüz:

روز می خوردن و شادی و نشاط و طربست
ناف هفته است اگر غرّه ماه رجبست

برگ ریزان بهمه حال فرو باید ریخت
بقدح آنچه از او برگ و نوای طربست

*“Şarap içmek, mutluluk, sevinç ve neşe günüdür. Eğer Recep
Ayı'nın ilk gecesiye, hafta ortasıdır. Dökülen yaprak, her durumda
kadehe boşalması gerekir. O yaprağın (kadehe) dökülmesi (sonbaha-
rın) sevinç nağmesidir” (Divân: I/49).*

Enverî'nin âşıkane duyguları yansıtan kaside nesîbleri de vardır. Sevgiliye ait unsurların yer aldığı ve aşk duygusunun işlendiği bu nesîbler, başarılı bir şekilde ele alınıp kasidenin başlangıcına yerleştirilmiştir. Sevgiliye ait unsurlar geleneksel bir biçimde ele alınmış ve sevgiliye ait özellikler klişe benzetmeler içerisinde verilmiştir:

بر من آمد خورشید نیکوان شبگیر
بقد چو سرو بلند و برخ چو بدر منیر

هزار جان لب لعلش نهاده بر آتش
هزار دل سر زلفش کشیده در زنجیر

گشاده طرّه او بر کمین جانها دست
کشیده غمزه او در کمان ابرو تیر

“Boyu servi gibi, yüzü parlak aya benzeyen iyilerin güneşi, sabah vakti benim yanıma geldi. Onun kırmızı dudağı binlerce canı ateşi atmıştır. Binlerce gönül onun zülfünün ucuna bağlanmıştır. Onun kâkülü canlara tuzak kurmuş, onun gamzesi kaşının yayı ile ok atmıştır” (Divân: I/250).

Enverî tabiat unsurlardan da yararlanarak, kaside nesîbleri yazmıştır. Bu nesîbler başarılı bir şekilde kasidenin başlarına yerleştirilmiştir. Aşağıdaki beyit bu tabiat nesîblerine bir örnektir:

باد شبگیری نسیم آورد باز از جویبار
ابر آذاری علم افراشت باز از کوهسار

“Sabah rüzgârı, ırmaktan yine esinti getirdi. Mart bulutu, dağlardan yine sancak açtı” (Divân: I/162)

Enverî, yukarıda bahsedilenlerin dışında nesîblerinde değişik konulara da yer vermiştir. Aşağıdaki matla beyitte sabah vaktinin gelişine yer vererek, kaside nesîbine sabahın tasviriyle başlar:

خیزید که هنگام صبح دگر آمد
شب رفت و ز مشرق علم صبح بر آمد

“Kalkınız! Zira artık sabah vakti geldi. Gece gitti ve doğu yönünden sabahın sancağı geldi” Divân: (I/139).

Aşağıdaki nesib bölümü de sevgili ve şarap üzerine olup bu iki unsurun birlikte ele alınması, geleneğe oldukça uygundur ve yaşama sevincini, mutluluk tablosunu gösteren güzel kaside başlangıcıdır.

شب و شمع و شکر و بوی گل و باد بهار
می معشوق و دف و رود و نی و بوس و کنار

“Gece, mum, şeker, gül kokusu ve bahar rüzgârı! Şarap, sevgili, def, saz, ney, öpme kuçaklama!” (Divân: I/187)

Enverî, nesîb bölümünü övgüsünü yaptığı memduhun durumuna yani konumuna göre de oluşturmuştur. İzzeddîn Tutî Bey’in sınırsız cömertliğinden medhiye bölümünde bahsederken, kasidesinin nesîb bölümünde de cimriliğe yer verir, onu kötüler ve cömertliğin faziletlerinden bahseder:

خراب کرد بیکبار بخل کشور جود
نماند در صدف مکرمت گوهر جود

*“Cimrilik, cömertlik ülkesini birdenbire harap etti, sedef içinde cömertlik
gevherinin yücelikleri kalmadı” (Divân: I/146).*

6.2. Girîzgâh Beyti

Girîzgâh, nesîbden medhiye bölümüne geçerken, söylenen bir beyittir. Başka bir ifadeyle nesîb ile medhiye arasında basamak görevi yapan daha çok bir beyit olan ve kaside planında yer alan kısım veya bir unsurdur. Enverî'nin kasidelerinin büyük bir kısmında yer alan tegazzül, işlevsel olarak nesîbden medhiyeye geçişi sağlar ve nesîbin akışında bitime doğru sözün kaydırılması ile yeni bir sözün başlangıcının işareti olur.

Enverî'nin 205 kasidesinden 50'sinde girîzgâh beyti vardır. Onun girîzgâh beyitleri kasidelerindeki nesîb bölümüyle yakından ilintilidir. Beytin kullanımı daha çok nesîbte işlediği konudan seçilmiş ve bu konunun ıstılahlarından yararlanılarak söylenmiştir. Nesîb, âşıkane ise girîzgâh beyti, aşk kavramının anlam dünyasından seçilmiş duygulardan ve onun kavramlarının kullanımından oluşur. Nesîbte bahara yer vermişse ağaçlar, çiçekler, kuşlar, bağ, bahçe, gülşen ve benzeri mefhumlar girîzgâhta da yer alır. Aynı durum felek ve kozmik unsurlar için de geçerlidir. Enverî, bu kavram, mefhum ve unsurlar veya nesîbte işlenen konunun formatına göre söylenmiş söz ile memduh arasında bir münasebet kurarak girîzgâh beyti söyler ve sonra da övgüye geçer.

Enverî, başarılı girîzgâhlar söylemiştir. Bu başarının altına, nesîbte anlatılan konudan sapmadan uygun bir söylem bularak uygun bir geçişle asıl konuya/maksâda geçer. Örneğin nesîbte bahar konusunu işler. Çeşitli çiçek ve ağaçlara yer verir, menekşenin zülfünden, zambağın dilinden, nergisin gözünden bahseder. Sıra çınar ağacına gelince, ağacın yaprağıyla el arasındaki bağlantıyı güzel bir şekilde kurarak çınar ağacının yaprağını, ellerini açarak cihan vezirinin ömrüne dua eden bir insana benzeter ve sözü övgüye kaydırır:

چنار پنجه گشاده است و نی کمر بسته است

دعا و خدمت دستور و صدر دنیی را

*“Çınar, dünyanın vezirine hizmet ve dua için pençel/el açmış ve
kemer bağlamıştır” (Divân: I/2).*

Enverî, nesîbte duygularından bahseder. Sıkıntının öldüğünü gamın gönülden silindiğinden dem vurarak, olumsuz duygulardan kurtulduğundan söz eder. Nesîbin akışı bu şekilde devam ederken, sözü yavaş yavaş kaydırır ve duygularını, bülbülün bahar kokusunu alınca ötmeye başladığına getirir. Ardından duygu değişikliğine geçerek, “övgü ve medih arzusu tekrar yükseldi” diyerek, güzel bir girizgâh ile sözü mehiyeye kaydırır:

پرواز کر باز هوای ثنا و مدح
وز فرّ او اثر بزمین و زمان رسید

“Övgü ve sena arzusu yeniden kanatlandı, onun ışığından zemin ve zamana/yeryüzüne bir belirti, alamet ulaştı” (Divân: I/151).

Enverî, nesîb girişinde feleğin dönüşünden bahseder ve insanların üzerinde bıraktığı olumlu ve olumsuz davranışların cevabını arar. Sonra girizgâh beyti ile bütün bu soruların cevabının feleğin dilinde olduğunu söyleyerek, sözü övgüsünü yaptığı kişiye getirir:

بزبان دور گردون در جواب هر که هست
ذکر دوران علاء الدین محمد می رود

“Var olan her (sorunun) cevabı, feleğin dönüşünün dilindedir. (Aslında cevap), Alâu’-d-dîn Muhammed’in devrini gösteriyor” (I/149).

Enverî’nin girizgâh beyitleri bazen “dedim-dedi” üzerine de kurulmuştur. Fars Edebiyatı’nda sıkça karşımıza çıkan bu durum, onun kaside nesiblerine de yansımıştır. Enverî, sevgilisiyle ve onun güzellik unsurları üzerine karşılıklı konuşur. Konuşma, övgüsünü yaptığı memduhun ‘el’ine gelir ve şair: “Dedi ki: Doğu ve batı sultanının naibinin eli, hükümdarın izniyle dünyada seçilmiş bir eldir” diyerek (k. 69) bu girizgâh ile medhiyeye girer. Aynı durum başka kasidelerinde de görülür (k. 71). Enverî’nin güzel girizgâh beyitleri bayram tebriklerinde de görülür. Bayramı vesile kılan şair: “Bayram günü kutlamak bunu kutlamak gerekir dedikten sonra, makama çıkmak ve tebrik etmek lazım” (k. 169) diyerek girizgâh beytini söyler, sonra da memduhun övgüsüne geçer.

6.3. Medhiye Bölümü

Kasidenin bu bölümü övgüyü içermektedir. Enverî’nin medhiye bölümünün temel konusunu çeşitli kişilere yazılmış övgüler meydana getirmektedir. Enverî’nin 205 kasidesi içerisinde sadece 8 tanesinde medhiye

yoktur. Bu kasideler de münâcât, mersiye, şikâyet ve kasideye konu olmayan, başka bir ifade ile her hangi bir şahsa övgü özelliği taşımayan şiirlerdir. Diğer 197 kasidesinde medhiye vardır. Enverî'nin kasidelerinin neredeyse tümünde medhiye bulunması onun kaside/medhiye şairi olduğunu göstermesi yönüyle önemlidir.

Enverî'nin kasidelerindeki medhiye bölümü tamamen övgü üzerine kurulmuştur. Hükümdar, vezirler, melikler, Selçuklulara bağlı değişik hanedan üyeleri, emirler, değişik görev sahipleri övülen kişiler olarak Divan'da yer alırlar. Enverî Divanı'nı yayımlayan Müderris Razavî, Divan'ın giriş kısmında ve "Fihrist-i Memdûhân-ı Enverî" başlığı altında 66 kişinin isimlerini vermiştir (Radavî 1372: 34).

Enverî'nin medhiyelerinin büyük bir kısmının kimlere yazıldığı bellidir. Sadece 3 kaside de (k. 74, 141, 142) isim yer almamıştır. Başka bir ifadeyle Divanı yayımlayan kişi, bu kasidelerin kime yazıldığını tespit edemediği için kasidenin numarası yanına soru işareti/? koymuştur. Ayrıca 107. kaside münâcât, 112. Kaside özür, 127. kaside şikâyet, 182. kaside de yemin-nâme olduğu için bu kasidelerde isim yer almamıştır. Bu doğrultuda diyebiliriz ki, 205 kasidenin 7 tanesi dışında kalan medhiyelerin kime yazıldığı bellidir.

Enverî'nin medhiye kasidelerinde övdüğü hükümdarların başında Sultan Sencer gelir. Adı geçen hükümdar adına Divan'da yazılmış 11 adet kaside kayıtlıdır (k. 36, 40, 51, 59, 60, 78, 161, 170, 171, 173, 191). Şehâbu'd-dîn ve Gıyâsu'd-dîn Hasan Mahmûd ile Alâu'd-dîn Hüseyin de Enverî'nin övdüğü Gûr sultanlarıdır (k. 23, 45). Onun Divanı'nda yer alan en ünlü hanedan sultanı, İmrânî Hanedanı'na mahsus ve adı geçen hanedanın en büyüklerinden olan Mevdü'd-dîn Ebû'l-Hasan İmrânî'dir. Enverî, adı geçen sultan için 5 kaside (k. 34, 53, 102, 126, 181) yazmıştır. Enverî, bayan sultanlara da kaside yazıp onları övmüştür. Bunların başında Sultan Sencer döneminin en önde geleni Muhadderetü'l-kübrâ İsmetü'd-dîn Meryem Sultân gelir. Bu sultan adına Divan'da 5 kaside vardır (k. 33, 47, 105, 115, 133). Ayrıca Sultan Sencer'in zevcesi Terken Hatun/Sultan'a da 1 medhiye kasidesi (k. 161) yazılmıştır.

Enverî, vezirlerden en çok kasideyi Nâsıru'd-dîn Tâhir'e yazmıştır. Enverî, Sultan Sencer'in bu güçlü veziri için 30'tan fazla medhiye kasidesi yazmıştır. Başka bir ifadeyle Enverî, memduhları içerisinde en çok medhiyeyi adı geçen kişiye yazmıştır. Bu aynı zamanda şu anlama da gelir;

şairi en çok koruyup kollayan, ona bol miktarda hediye veya caize veren memduhlarının başında o gelir. Enverî, emirler içerisinde en fazla medhiye kasidesini, Selçuklunun büyük emirlerinden biri olan Emîr İmâdü'd-din Ahmed Pîrûz Şâh adına yazmıştır. Adı geçen emir adına 11 kaside (k. 17, 22, 38, 45, 52, 57, 72, 92, 177, 178, 188) kaleme alınmıştır. Enverî'nin övgüsünü yaptığı kişiler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: (Radavî 1372: 33-88).

Enverî'nin kaside medhiyelerinin bir kısmı nesîb bölümünden sonra gelir. Nesîbten sonra gelen medhiye kasidelerinin sayısı 50'dir. Enverî, nesîb bölümüne yer vermeden doğrudan doğruya övgü ile başladığı medhiye kasideleri de vardır. Onun 205 kasidesinden 145'i medhiye ile başlar.

Enverî, övgüsünü yaptığı kişileri; konumlarına, görevlerine ve buldukları makamlara göre tasnif etmiş ve onlara o şekilde seslenmiş, övgüye o şekilde konu etmiştir. Hüsrev, hükümdâr, sultân, sultân-ı a'zam, sultânü'l-havâtin, hâkân, hâkân-ı a'zam, hâkânü'l-mu'azzam, hâkân-ı a'dil, şâh, mevdûd şâh, celâlî'l-vüzerâ, vezir, destûr, destûr-ı mu'azzam, Asaf, sâhib-i sadr, sadr, sadr-ı a'zam, sadr-ı mu'azzam, sadr-ı sa'îd, sadr-ı ecel, sadru'z-zâmân, kâdî, melik, melikü'l-mu'azzam, melikü'l-ümerâ, melikü'l-eshiyâ, melikü'l-âdil, melikân-ı Gûr, emîr, emîr-i kebir, emîr ısfah-salâr, emîrü'l-ümerâ, sâhib, sâib-i sa'îd, imâm, şeyh imâm, imâm-ı ecel, muhadretü'l-kübrâ, mefherü's-sa'âde, seyyîd-i ecel, seyyîdü's-sâdât, seyyîdetü'l-havâtin, hâtûn-ı mu'azzam, mîrâb-ı Merv.

Enverî, medhiyelerinde daima övgüyü kaçırmıştır. Enverî, memdûhlarını överken, bir takıp kalıplaşmış isim, sıfat, kavram ve söylemlerden yararlanmıştır. Enverî, memduhlardan sultan ve vezirleri devletin ve dinin koruyucuları olarak algıladığı için onların şahsına kutsiyet vererek, onları yüceltmiş ve yeryüzünde "Allah'ın gölgesi/sâye-i Hodâ" olarak görmüştür. Hükümdarlar, övgüde doğunun ve batının sultanı olarak geçmiş, onların kahramanlık yönleri ve yaptıkları fetihler, düşmana saldırdığı korku ve azametleri ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Medhiye kime sunulursa sunulsun, onların lütuf, himmet, kerem, hilim, ihsan, cömertlik, şefkat ve merhamet yönleri öne çıkarılmış ve âdil sıfatı vurgulanarak onların adaletli oluşlarından bahsedilmiştir. Enverî, Medhiye kasidelerinde tarihi ve efsanevi şahsiyetler, mitolojik kahramanların isimlerine yer vermiş, onların güzel yönlerini ve iyi sıfatlarını övgüsünü yaptığı kişilerle ilişkilendirmiş, memduhlarını onlarla karşılaştırmıştır.

Bütün bunların yanında medhiyelerinde; yaşadığı devrin izlerini bulduğumuz gibi, sultan başta olmak üzere yetki sahibi olanların tarihe not düşülecek eylemlerini ve döneminde yaşayan önemli şahısların isim ve vasıflarını görürüz. Ayrıca özel hayatıyla ilgili bazı bilgileri bulmamız da mümkündür.

6.3.1. Medhiye Kasidelerinde Övgü Kalıpları

Enverî, 205 kaside yazmıştır. Bunların büyük bir kısmı övgüdür. Kaside başlıklarında “medh-i...” diye geçmeyen bir ifade yok denecek kadardır. Bundan dolayı yukarıdaki başlık altında verilmesi gereken bilgiler ayrı bir çalışma konusu olacak kadar geniştir. Dolayısıyla bu konuda sadece sultan ve vezirler övgülerinde kullanılan kalıplara yer verildi. Ayrıca sultanlara özellikle de vezirlere yazılan övgü kasideleri sayı itibariyle çok olduğundan dolayı, bunlar içerisinde “Sultan Sencer ve Vezir Ebu’l-feth Tâhir b. Muzaffer” adına yazılan medhiye kasideleri dışındakilere yer verilmedi. Buradan Fahriye Bölümü’ne kadar verilen bilgiler, daha önce tarafımızdan yazılan (“Mülûk-i Mülk-i Suhen veya Müflisân-ı Kimyâ-fürûş: Enverî ve Nef’î”, *Estad, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Profesör Muhammed Nur Doğan Özel Sayısı, Cilt 2, Sayı 1, Şubat 2019) makalemizin 435-464 sayfalarından alıntılanmış ve ilavelerle zenginleştirilmiştir. Bu bölümün sonuna kadar Divan’dan verilen örneklerde kaside numarası ve beyit sayıları rakamlarla gösterilmiştir: (*Dîvân*: I/k. 10/9). Yani 10’cu kasidenin 9’uncu beyti gibi.

6.3.1.1. Enverî’de Sultan Övgüsü

Enverî, bir övgü şairi olarak en başta sultanları övmüştür. Bu övgüler daha çok Sultan Sencer adına söylenmiştir. O, sultan övgüsü yaparken, Sultan Sencer’in şahsında “ideal hükümdar” modelini göstermeye çalışmıştır. Bu kavram, büyük Selçuklu Veziri Nizamülmülk’ün ortaya koyduğu ve ideal bir hükümdarda bulunması gereken özellikleri gösteren bir kavramdır. Onun ortaya koyduğu gölge, sığınak, adalet, kahramanlık, cömertlik ve huy vasıfları, Enverî’nin kasidelerinde öne çıkan duygulardır. Enverî, ideal hükümdarın maddi, manevi olmak üzere iki gücünü kaside medhiyelerinde ortaya koymuştur: Maddi güç (hükümdarlık, kahramanlık, adalet, cömertlik), manevi güç (Allah’ın gölgesi/Halifelik, dindarlık, soyluluk, huy) olarak karşımıza çıkar. Enverî’nin vermek istediği mesaj,

Selçuklunun Sultan Sencer şahsında gerçekleştirdiği cihan hâkimiyeti idealidir. Onun kasidelerinde bunun izlerini görmemiz olasıdır. Doğunun ve Batının, Acemin, Arabın hükümdarı söylemi, hep bu cihan hâkimiyeti idealinin birer göstergesidir. Tarihi kaynaklar bu konuya ışık tutacak vesikalarla doludur.

6.3.1.1.1. Allah'ın Gölgesi

Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Sultan, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir ki, kullardan her mazlum ona sığınır. Eğer adalet ederse, (Allah katındaki) ücretini alır.” Bu hadisten hareket eden Enverî de, övgüsünü yaptığı hükümdarı; “zıllu'llahî fî'l-arz/Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi” olarak görmüştür. Bu unvan, İslam dünyasında ilk defa Emevî halifeleri tarafından kullanılmıştır. Emevî halifeleri, bu kullanımla konumlarını güçlendirmek ve saygınlıklarını artırmak istemişlerdir. Aynı anlayış, Enverî tarafından benimsenmiş olmalı ki, o da övgüsünü yaptığı hükümdarın, özellikle de Sultan Sencer'in, mevki ve itibarını yüceltmek istemiştir. Enverî'nin şiirlerinde bu olgu vurgulanırken, hükümdarın mülk, taht, taç, sancak gibi sultanlık alametleri öne çıkarılmış, özellikle adalet düşüncesi vurgulanarak, onun saygın konumuna vurgu yapılmıştır. Bu unvanın kullanımıyla, hükümdarın yüceliği gösterilirken, “hüsrev”, “zafer”, “gazi” gibi kelimeler de kullanılarak, düşmanlara karşı psikolojik üstünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Nihai amaç ise, ülke birliğini korumak ve hasım güçlere karşı itaati sağlamak olmuştur:

آن سایه یزدان که تاج او را
از تابش خورشید عار باشد

“Tanrı'nın gölgesi olan hükümdarın tacı için güneş, onun parlaklığından utanır” (Dîvân: I/k. 59/4)

سایه ایزد آفتاب ملک
آن ظفرپیشه خسرو غازی

“Tanrı'nın gölgesi! Mülkün güneşi! O, zafer meslekli, gazi hükümdar!” (Dîvân: I/ k. 191/23).

6.3.1.1.2. Kazâ-Kader

İslâm terminolojisinde “kazâ” ve “kader”, Tanrı'nın olacak her şeyi ezelde bilme ilmidir. Başka bir ifadeyle kader, Tanrı'nın ezelde, bir şeyin

varlığını dilemesi, kazâ ise kaderin yani varlığı dilenilen şeyin var olmasıdır. Bu iki kavram, birbirinin yerine de kullanılır. Enverî, övgülerinde bu iki kavrama yer vermiştir. Ölçülerinde sınır tanımayan Enverî, aşağıdaki beyitte Sultan Sencer için şöyle demiştir:

ذکر تو با ذکر کردگار کنم راست
نام ترا نام کردگار قرین است

“Tanrı’yı anma ile seni anmayı birleşit görüyorum. Zira senin adın, Tanrı’nın adına yakındır” (Dîvân: I/k. 35/41).

Sultan Sencer’i yukarıdaki şekilde gören Enverî, “kader-kaza” düşüncesinden hareket ederek, övgüyü tevilde zorlanılacak bir noktaya taşımıştır. Enverî’ye göre, kaderden bile gizlenen sırlar, sultanın basiretiyle açığa çıkar (Dîvân: I/k. 60/16) veya sultanın fermanı, kaderin yeryüzündeki icrasına benzer (Dîvân: I/k. 60/3). Enverî; “Kaza, kulun kaderini senin önlem/tehdire cihetine (göre) yazmıştır” (Dîvân: I/k. 169/36) diyerek, övgüyü biraz daha tehlikeli sulara taşımıştır. Enverî; “Kader, yaratılışın ölçülerini belirleyince, Sencer’in de kuşatıcı adaleti, (o zaman) denge ve ayarını bulmuştur” (Dîvân: I/k. 171/8) ifadesiyle, onun adaletini kaderle ilişkilendirmiştir. Aşağıdaki iki beyit de, Enverî’nin kaza ve kader düşüncesinin övgüsünü yaptığı Sultan Sencer’le bağlantısını göstermesi açısından önemlidir:

هر چه پنهان قضا حزم تو پیدا داشته
هر چه دشوار قدرعزم تو آسان یافته

“Kaza, her neyi gizlediyse, senin iraden ortaya çıkarmış, kaderin zorladığı her şey senin azmin (onu) kolaylaştırmış” (Dîvân: I/k. 171/31).

رازی که قضا رنگ آن نبیند
نزد تو چو روز آشکار باشد

“Kaderin rengini görmediği bir sır, senin nezdinde gündüz (gibi) aşikâr olur” (Dîvân: I/k. 59/52).

6.3.1.1.3. Sıfatlar

Enverî, Sultan Sencer’in özelliklerinden söz ederken, daha çok bir hükümdarda bulunması gereken vasıfları ele alır. Aşağıdaki beyit buna bir örnektir:

ای ممالک را مبارک پادشاه

ای سزای خاتم و تخت و کلاه

“Ey ülkeler için kutlu olan padişah! Ey taç, taht ve mühre layık olan hükümdar!” (Dîvân: I/k. 161/1).

Enverî'nin övgüsünde yer alan Sultan Sencer'e ait sıfatlarından bazıları şunlardır: Melik-i masûn/korunmuş melik (Dîvân: I/k. 36/1), sâhib-kırân/kuvveti yüce, ulu, hükümdar (Divân: I/k. 36/40). Sultan-ı Selâtîn/sultanlar sultanı (Dîvân: I/k. 59/2). Husrev-i husrev-nişân/padişah alametli hükümdar (Dîvân: I/k. 59/3). Husrev-i a'zam/büyük hükümdar, Dârâ-yı Acem ve vâris-i Cem/Acem'in Dârâ'sı ve Cem'in varisi (Dîvân: I/k. 40/2). Sâye-i Yezdân/Tanrı'nın gölgesi (Divân: I/k. 40/3). Sâhib-i âdil/adalet sahibi (Dîvân: I/k. 59/41). Tâhir-i tâhir/temizin temizi (Dîvân: I/k. 40/43). Aşağıdaki beyitte, Enverî'nin Sencer için kullandığı sıfatlardan birisine şu şekilde verilmiştir:

سایه ایزد آفتاب ملک

آن ظفر پیشه خسرو غازی

“O, Tanrı'nın gözdesi, ülkenin güneşi(dir). O, zaferi meslek eden gazi hükümdar(dır)” (Dîvân: I/k. 191/23)

Enverî, peygamber isimlerini ve onların bilinen bazı vasıflarını Sultan Sencer'e atf etmiştir. Bu da övgüsünü yaptığı Sencer'le onları bir seviyede gördüğünü göstermektedir:

شاه احمد نام موسی معرکه

شاه یوسف صدق یحیی انتباه

“Ahmet isimli, Mûsâ mücadeleci, Yûsuf sadakatli, Yahyâ uyarıcı (olan) şah!” (Dîvân: I/k. 161/4).

6.3.1.1.4. Hitaplar

Enverî, Sultan Sencer'e hitabında daha çok “\ey” veya “\â” gibi nida edatlarıyla seslenmiştir: Ey sâye-i Hudâ!/Ey Tanrı'nın gölgesi (Dîvân: I/k. 36/23), Ey İskender-eser!/Ey İskender özellikli (Dîvân: I/k. 40/12). Pâdşâhâ!/Ey hükümdar (Dîvân: I/k. 59/21). Ey pâdşah-ı mübârek!/Ey kutlu hükümdar, Ey sezâ-yı mühür ü taht u külâh!/Ey taca, tahta, mühre yaraşan hükümdar (Dîvân: I/k. 161/1). Ey nihâl-i memleket! ve'y Hümâ-yı saltanat!/Ey ülkenin fidanı, ey saltanatın Hümâsı (Dîvân: I/k. 170/1), Ey Mus-

tafâ-sîret!/Ey Mustafa huylu (Divân: I/k. 171/28), Ey mülk-i Acem girifte!/Ey Acem mülkünü ele geçirmiş (Dîvân: I/k. 177/1). Enverî aşağıdaki beytinde Sultan Sencer'e şöyle seslenmiştir:

ای ز یزدان تا ابد ملک سلیمان یافته
هر چه جسته جز نظیر از فضل یزدان یافته

*“Ey sonsuza kadar Süleyman’ın mülkünü elde etmiş kişi!
(Kendi) benzerinin dışında her ne aramışsa Tanrı’nın fazlından bulmuş olan kişi!” (Dîvân: I/k. 171/1).*

Aşağıdaki beyit, Enverî’nin Sultan Sencer’e hitabına bir başka örnektir:

ای ز تیغ تو در سر افزای
ملک ترکی و ملت تاز

“Ey kılıcından dolayı, Türk ve Arap milletinin onurlu (hükümdarı!)” (Dîvân: I/k. 191/1).

6.3.1.1.5. Adalet

Enverî’nin kasidelerinde görülen övgü konularından biri de “adalet”tir. Enverî, sultanlar için kullandığı bu kavrama, kasidelerinde oldukça fazla yer vermiş ve onların bu özelliklerini/yönlerini öne çıkarmıştır. Bunu değişik açılardan yapması ise dikkat çekmektedir. Nitekim övgüsünü yaptığı hükümdardan önce, yeryüzü tamamen “harap olma, yıkılma ve karmaşa” gibi olumsuzluklara sahipken, memduhun tahta çıkmasıyla, durum tam tersi bir özellik kazanır; yeryüzü, bütün olumsuzluklardan sıyrılır ve onun adaletiyle yeniden inşa edilir:

عالمی مامور خواهد شد ز عدل تو چنانک
عون تو بیرون نهد رهد خرابی ازمدام

“Seni yardımın, yıkılmışlığın ezikliğini sonsuza kadar kalıcı olarak silip götüreceği için, (yaşayacağımız) bir dünya, senin adaletinle (yeniden) bayındır olacak” (Dîvân: I/k. 125/38).

هست با جود تو همه عالم ایمن ز نیاز
هست با عدل تو خالی همه گیتیز خلل

“Bütün âlem, senin cömertliğine ihtiyaçtan/isteklerden emindir. Senin adaletin sayesinde tüm dünya dağınıklıktan, bozukluktan uzaktır” (Dîvân: I/k. 117/36).

زمین هر کجا امن تو نیست فتنه
جهان هر کجا عدل تو نیست ویران

“*Senin güvencenin olmadığı her yerde ve her ortamda fitne vardır. Dünyada senin adaletinin olmadığı her yer harabedir, yıkılmıştır*” (Dîvân: I/k.140/17).

Hükümdarın adaleti, hem birlikte yaşamanın garantisi hem de barışık olmanın teminatıdır. Bunu sağlayan da “sâye-i adl/hükümdarın adaletinin gölgesi”dir. Bu gölge, her tarafa yayıldığından, keklik, şahin ve kartalın pençesinden korunur/emin olur, koyun sürüleri içerisinden kurt, çekilip çıkarılır (Dîvân: I/k. 40/14), keklik, şahin/doğan kuşuyla, kurt da koyunlarla barışık ve bir arada yaşar:

صلح کرد از توسط عدلش
باز با کبک و گرگ با اغنام

“*(Ey hükümdar!) Senin adaletin sayesinde keklik, şahin ile kurt, koyunlarla barıştı*” (Dîvân: I/k. 120/29).

6.3.1.1.6. Cömertlik

Enverî'nin övgü kalıplarından biri de hükümdarın cömertliğidir. Sultanların cömertliği tarihî ve dinî temellere dayanır. İnsanın sahip olması gereken temel erdemlerden biri olan cömertlik, Enverî'nin övgülerinde de yer almıştır. Hükümdarın bu yönü, daha çok şairi ilgilendirdiği için, Enverî, övgüsünü yaptığı Sultan Sencer'in bu tarafını daha çok öne çıkarmıştır. Enverî'nin bu tür övgüleri, birbirine çok benzer: “*Ülke kıyılarını inciyle doldurup taşıran onun cömertliğidir*” (Dîvân: I/k. 78/ 18). “*Hükümdar, cömertlik ederse, altın ve gümüş saçar*” (Dîvân: I/k. 191/3). “*O, cömertlik yönüyle güneşle ortaktır*” (Dîvân: I/k. 191/31). “*Cömertlik cevherinin doğal özelliği, onun elinde yoğrulmuştur*” (Dîvân: I/k. 65/23). “*Cömertliği derya gibidir. Eliyle saçtıkları da bahar bulutuna benzer.*” Enverî, aşağıdaki beyitte “bahr/derya ve kân/maden”in cömertliğini, Sultan Sencer'in cömertlikte elini benzeterek, onun bu yönünü vurgulamıştır:

گر دل و دست بخر و کان باشد
دل و دست خدایگان باشد

“*Eğer deniz ve madenlerin, gönül ile el (olması mümkün) olsaydı, kudretli sultanın gönlü ile eli olur*” (Dîvân: I/k. 60/1).

Enverî, yoksulu görünce, onları sorgulamadan veren, aciz ve güçsüz olanı görünce de hiç düşünmeden başışta bulunan olarak nitelendirdiği Firûzşâh'ın cömertliğini şöyle ifade etmiştir:

زبان نداده به جود وعطا رسانیده
وعید کرده بجرم و جزا نفرموده

“Söz vermemiş, (ama) cömertliğe ve başışa boğmuş, cezaya söz vermiş, (fakat) ceza emretmemiş” (Dîvân: I/k. 178/6).

Hükümdar övgüsünde, “cömertlik-el” münasebeti, öne çıkarılarak başka unsurlarla birlikte, teşbihten de istifade edilerek kullanılmıştır. Nitekim Enverî, övgüsünü yaptığı sultanın eliyle yaptığı cömertliği, renk ile gül birlikteliğine benzetmiş ve ikisinin birlikteliğinin ayrılmayacağı gibi sultanın elinin de cömertlikten kopamayacağını şöyle ifade etmiştir:

جود و دستت هر دو همزادند همچون رنگ و گل
کی توان کردن جدا رنگ از گل و بوی از گلاب

“Cömertlik ve senin elin, her ikisi; tıpkı renk ve gül gibi beraber doğdular. Renk, gülden, koku da gülsuyundan nasıl uzaklaştırılabilir!” (Dîvân: I/k. 12/26)

6.3.1.1.7. Fitne

Enverî, övgüsünü yaptığı padişahların özelliklerinden bahsederken, onların ülkeyi bayındır bir hale getirip, adaletle süslediklerini sıkça dilendirmiştir. Bundan dolayı “ülke-bayındır-adalet” münasebetiyle bağlantılı olarak hükümdarın yönettiği ülkede fitne, fesat ve kargaşa barınmaz. Enverî, övgüsünü yaptığı hükümdarların bu yönünü, medhiyelerinde ifade etmiştir. Şair, bu hususta duygularını şöyle dile getirmiştir: “O, fitneyi yıkıp bozan kişidir” (Dîvân: I/k. 83/24). “Onun siyaset zehrinin ateşinin korkusu, fitnenin damarlarındaki kanı kurutmuştur” (Dîvân: I/k. 35/14). “Senin döneminde, fitne hançeri, güzellikle kınma girerken, fitnenin gözünde var olan uyku da, seninle birlikte dağıldı, gitti” (Dîvân: I/k. 36/2). “Senin azametinden dolayı, fitnenin kalbi, kanlanır ve nar gibi kıpkızıl olur” (Dîvân: I/k. 59/49). Enverî, Sultan Sencer’i, feleğin başına musallat olan fitne ve fesat belasına son vererek, dünyayı yeniden güzelleştiren hükümdar olarak görmektedir:

در جهانداریت گردون فتنه در سر داشته

وز ملکشاھیت عالم رونق از سر یافته

“*Senin hükümdarlığında feleğin başında fitne vardı. Sen, mülke şah olduğundan dolayı dünya, güzellik bulmuştur.*” (Dîvân: I/k. 170/2).

جیش عزیمت دلیل بوده بسی

فتنه را در مضیقها بعثار

“*Senin azminin ordusu, fitneyi dar yerde tökezlettiğine (dair) pek çok deliller vardır.*” (Dîvân: I/k. 76/58).

6.3.1.1.8. Kahr

Enverî, Sultan Sencer’i överken, onun bir takım özelliklerini öne çıkar-mıştır. Bunlardan biri, “kahr” dır. Onun kahrı, kara güne sayısız tuzak ku-racak kadar heybetlidir. Onun hükmüne tabi’ olan zaman, senin atının üzengisinin altındadır. Senin görüşün doğrultusunda hareket eden güneş de, senin mührünün altındadır/sana tabi’ olmuştur gibi ifadeler onun bu yönünü gösterir. “*Onun ecel mızrağında toplanan kahrı, keskin kılıcının kab-zasında bulunur*” (Dîvân: I/k. 50/12). “*Eğer senin kahrının zehri, deniz dalgaları arasından geçerse, denizin kahrından dolayı rüzgâr, sonsuza kadar (zehirli) kül savurur*” (Dîvân: I/k. 61/2). “*Eğer onun kahrı, dünya üzerine gölge salarsa, o dünyada yaşam belirtisi olur*” (Dîvân: I/k. 60/8). “*Senin kahrın, Zühre yıldızının kadehinde, ceza (olarak) zehre dönüştü*” (Dîvân: I/k. 12/22) ifadeleri de benzer duygulardır.

6.3.1.1.9. Sultanın Atı

Enverî, hükümdar övgülerinde sultanın atına da yer vermiştir. Enverî, şekil olarak “na’l-küpe” ilişkisi içerisinde Sultan Sencer’in atını överken, geniş hayaliyle, atının nalının feleğe küpe olacağını söyler. Bunu yaparken de, felek karşısında atının nalının üstünlüğünü ortaya koymuştur:

نعلی که بیفکند مرکب او

در گوش فلک گوشوار باشد

“*Onun atının fırlattığı bir nal, feleğin kulağında küpe olur*” (Divan: I/k. 59/11).

Mübalâğaya dayalı olarak söylenmiş benzer duygular, aşağıdaki be-yitte de vardır:

هر کجا طی کرده یک پی نعل اسب خاک رزم
ازدها رایت از باد ظفر جان یافته

“Savaş meydanında, senin atının nalının ayak izinin kat ettiği her yer, senin düşünce ejderhan zafer rüzgârından dolayı can bulmuştur” (Dîvân: I/k. 171/20).

Enverî, sultanın atını överken, onun niteliklerinden de bahsetmiştir. Atın taşıdığı vasıflar, hayal ve mantık sınırlarını zorlamaktadır. Endamı iri, felek boylu, yıldız süratli ve dağ gibi büyük ve heybetli, fil gibi bedene sahip olan at, yeryüzünü bir çırpıda aşır geçer, denizler kateder. Gökyüzünün gücüne sahip bu atın kişnemesi, yıldırımlara benzer. At, o kadar hareketlidir ki, rüzgârın önünü keser. Dayanıklılıkta, taş ve demir onu kıskanır (Dîvân: I/k. 84: 47-51). Bu atın menzili bazen doğu bazen de batıdır:

چه باره ایست بزیر تو در بنامیزد
که منزلیش بود باختر دگر خاور

“Senin altında nasıl bir tarz (at var) ki, hem doğu hem de batıda en uzak mesafeye yerleşir!” (Dîvân: I/k. 84/46).

6.3.1.1.10. Mızrak-Kılıç

Enverî, Sultan Sencer’in maddî gücünü gösterirken veya elindeki aletlerle savaş alanlarında gösterdiği kahramanlıkları ifade ederken, onun öldürücü, yaralayıcı veya kahredici vasıflarını mızrak, kılıç, ok gibi savaş aletleriyle gösterir: *“Onun mızrağının parlaklığından dolayı, savaş gününde toz, duman elbisesi giyer” (Dîvân: I/k. 59/24).* *“Savaş meydanında, elindeki kılıca yaklaşma mesafesi, iki nefes kadar olur” (Dîvân: I/k. 59/35).* *“Seninle aynı vâsfa sahip olanların (yaşam) müddeti, senin kılıcının çaba ve gayretine bağlıdır” (Dîvân: I/k. 170/8).* *“Fethi gerçekleştiren/fethine kefil olan, senin kan döken kılıcıdır” (Dîvân: k. 161/2).* *“Mülkün bağı, senin kılıcınla süslenmiştir” (Dîvân: I/k. 172/1).* *“Onun kılıcı, savaş günü canlıların boyunlarını vurur. Onun mızrağı, av vakti ölüm mektubu götürür” (Dîvân: I/k. 68/19).* *“Senin mızrağının ateşi, parlayınca, Pervin/Ülker yıldızı (kendi) parıltısını hesaba çeker/sorgular. Senin mızrağının gölgesi, yenilenlerin üzerine uzayınca/düşünce, gölge (onlar için) yük olur. Eğer senin kılıcının lalesi açılırsa, zafer ve başarı dünyasında bahar olur. Senin elindeki kılıç, Ali’nin elindeki Zülfikâr gibi olur” (Dîvân: I/k. 59/28-31).* *“Cehennem ocağı, ateşe benzeyen ölümü, senin o (öldürücü) kılıcından aldı” (Divan: I/k. 40/11).* *“Senin kılıcının yansıması/aksi, gece vakti şans yıldızının*

parıltısını kırar/bozar. Senin kılıcının keskinliği, ateşin sıcaklığını alıp götürdü. Bir bak! “Nefs araz”ından (yapılmış) nasıl bir cins kılıç ki, nasıl da cevheri kırdı” (Dîvân: I/k. 38/12-13). “Senin keskin kılıcın varken, granit taşmın içinden fitne tutuşturan hiç bir ateş yakamaz” (Dîvân: k. 17/17). “Mızrağın dişinin öfkesi, zırhın ödünü yırttı. Gürzün darbesi, miğferin arka kısmını parçaladı” (Dîvân: k. 38/39).

6.3.1.1.11. Şahsiyetler

Enverî, Sultan Sencer’in övgüsünü yaparken, tarihi, dinî ve mitolojik şahsiyetlere fazla yer vermemiştir. Yer verdiği şahsiyetler ise, Sencer’le karşılaştırılmış, sultanın onlara üstünlüğü dile getirilmiş ve Sencer’in emirlerine bağlı şahsiyetler olarak yer almışlardır. Bu durum aşağıdaki beyitte görülmektedir:

شاه جهان سنجر آنکه بستۀ امرش
قیصر و فغفور و رای و خان و تگین است

“Dünya şahı olan Sencer, o kimsedir ki, Kayser, Fâğfûr, Rây, Hân ve Tegîn onun emrine bağlanmıştır” (Divan: I/k. 36/10).

Benzer söyleyiş, aşağıdaki beyitte de mevcuttur:

خسرو اعظم دارای عجم وارث جم
که ازو رسمم جم و ملک عجم نام گرفت

“Ey! Acem mülkü şöhreti, Cem’in töreyi, kendisinden aldığı Acem’in Dârâ’sı ve Cem’in varisi olan en büyük hükümdar!” (Dîvân: I/k. 40/2).

Enverî, bir beyitte Sencer’i, Süleyman Peygamber’in mülkünü sonsuza kadar elinde tutan hükümdar olarak vasfetmiştir (Dîvân: I/k. 171/1). Ayrıca onu, İskender’in fethettiği toprakların sahibi olarak görmüştür (Dîvân: I/k. 40/12). Enverî, dini şahsiyetlerden bahsederken, onların özelliklerini, övgüsünü yaptığı Sencer’e atfederek, benzetme yönüne gitmiştir. Bir beyitte Sencer, Mûsâ gibi mücadeleci, Yûsuf sadakatli, Yahyâ gibi uyarıcı (Dîvân: I/k. 161/4) olarak görülmüştür. Ayrıca bir beyitte, Sencer’in elindeki kılıç, Hz. Ali’nin Zülfikar’ına benzetilir (Dîvân: I/k. 59/31).

6.3.1.2. Enverî’de Vezir Övgüsü

Enverî, hükümdarların yanında vezirleri de övmüştür. Hükümdara söylediği övgünün bir benzerini vezirler için de söylemiştir. İdeal hükümdara ayak uyduracak kişilerin başında vezirler gelir. Tıpkı hükümdarlar gibi onlar da taşıdıkları vasıflarla devletin işleyişine önemli katkılar yapmışlardır. Enverî’nin vezirler şahsında öne çıkardığı duygu, onların yetenekli ve ehil oluşlarıdır. Başka bir ifadeyle meslek ve bilgili olmalarıdır. Onlar da hükümdar gibi adil, cömert, kahraman, karakter sahibi kimselelerdir. Ayrıca onların şiire merakları ve saraylarında meclis düzenlemeleri, şair ve bilginleri korumaları, Selçuklu edebiyat ortamının oluşumu ve gelişimi açısından son derece olumlu bir gelişmedir. Enverî’nin vezirler için yazdığı övgü şiirleri fazladır. Burada sadece Enverî’nin, çok yardımını gördüğü Sultan Sencer’in veziri Nâsiruddîn Ebû’l-feth Tâhir için söylediği övgü şiirleri esas alınmış ve onların önemli görülen vasıfları tercih edilerek, geniş çaplı bir taramaya tabi tutulmamıştır. Bu övgülerde vezirler, “sadru’l-vüzerâ” (*Dîvân*: I/k. 15/22), “destûr” (*Dîvân*: I/k. 75/28), sâhib-i sadr (*Dîvân*: I/k. 56, başlık), nizâmü’l-mülk/nizâm-ı mülket (*Dîvân*: I/k. 80/16) olarak anılmıştır.

6.3.1.2.1. Sıfatlar

Vezirlerin vasıfları, Enverî’nin *Dîvân*’ında çok fazla anılmıştır. Nâsiruddîn Ebû’l-feth Tâhir, Enverî’nin övgülerinde sâhib-i âdil/adalet barındıran (*Dîvân*: I/k. 20/16), adl-i feryâd-res/imdad isteyenlere adaletle koşan/yetişen, dâver-i dîn-i Arab/Arapların dininin hakemi (*Divan*: I/k. 20/20). Sâhib-i mülk-i dil, destûr-ı bahr/gönül mülkünün sahibi, denizin veziri (*Dîvân*: I/k. 75/28). Sâhib-i mülk-i dil âsmân-sıfat/gönül mülkünün sahibi, gökyüzü vasıflı/özellikli (*Dîvân*: I/k. 75/51). Âsmân-mahal/konumu gökyüzü gibi olan/gökyüzü mekânlı (*Dîvân*: k. 75/46). Âftâb-âtfet/ihsanı güneş gibi olan/güneş lütuflu (*Dîvân*: I/k. 75/46). Der-i âlî/yüce kapı/kapısı ulvî ve yüce olan (*Dîvân*: I/k. 76/33). Nâsiru’-d-dîn/dinin yardımcısı, dine yardım eden (*Divan*: I/k. 76/36). Nâsiru’l-mille ve’-d-dîn/din ve milletin yardımcısı (*Dîvân*: I/k. 91). Çerh-i istimâlet, Mirrîh-i intikâm, âftâb-ı hâtır, Müşterî-i hatır/gönül alıcı felek, intikam (alan) Merih Yıldızı, gönül ısıtan güneş, tehlike (barındıran) Müşterî Yıldızı (*Divan*: I/k. 83/33). Nâsır-ı dîn-i Yezdân/Tanrı’nun dinine yardım eden (*Dîvân*: I/k. 93/1). Nâsır-ı dünyâ ve dîn, Ebu’l-feth/dine ve dünyaya yardım eden, fethin babası (*Dîvân*: I/k.

94/5). Hüsrev-nişân/hükümdar alametli (*Dîvân: I/k. 94/4*). Tâhir-i tâhir-ne-seb/temiz soylu Tâhir (*Dîvân: I/k. 94/6*). Hâce-i hâcegân-ı heft iklim, nâsır-ı dîn-i Hakk, radiyy-i enâm/yedi iklimdeki hocaların hocası, Hakkın dî-nine yardım eden, halkın hoşnut olduğu (*Dîvân: I/k. 120/22*). Nusret-i İslâm/İslâm'ın yardımı (*Dîvân: I/k. 120/23*). Vakt-i kifâyet ü dâniş/bilgi ve liyakatın vakti (*Dîvân: I/k. 120/32*). Sâhib-memleket ve hâce-i asr/asrın hocası ve ülkenin sahibi (*Dîvân: I/k. 121/2*). Hüdeyâgân-ı vezîrân/vezirlerin efendisi (*Dîvân: I/k. 138/6*). Şâh-ı devlet ü dîn/din ve devleti şâhı (*Dîvân: I/k. 5/21*). Aşağıdaki beyitte Enverî'nin vezir için kullandığı sıfatlarda birisi yer almaktadır:

صدر الوزراء مؤيد الملك
دست و دل و و دیده مراتب

“Güçlü’ el, ‘zengin’ gönül ve ‘ileri’ görüş (sahibi olan!) Vezirle-
rin efendisi ve mülkü güçlendiren kişi!” (*Dîvân: I/k. 15/22*).

Enverî, hükümdarlar için uygun görüp kullandığı sıfatları, bazen vezirleri överken de kullanmıştır. Bunlardan biri de onların da hükümdarlar gibi “sânî-i sâye-i Yezdân/Tanrı'nın gölgesinin ikincisi” (*Dîvân: I/k. 118/7*) oluşudur. Bundan dolayı Enverî'nin sultanlara söylediği övgü kodları ile vezirlere söylediği övgü şifreleri çoğu kez kesişmiştir.

6.3.1.2.2. Hitaplar

Enverî, vezirlere çeşitli bakış açılarından seslenmiştir. Bu sesleniş, daha çok “/ey!” veya “/â” hitap edatıyla yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır. Ey Sâhib-i Ebu'l-feth!/Ey fetih babası (olmaya) layık olan (*Dîvân: I/k. 6/2*). Ey ihyâ-yı dîn!/Ey dinin ihyası(na uğraşan) (*Dîvân: I/k. 6/20*). Ey mu'ciz-tedbîr!/Ey mu'cize önlemler (*Dîvân: I/k. 6/30*). Ey ni'met-i hayât! ve'y devlet-i şebâb!/Ey hayat bağışlayıcı, ey tazeliğin, gençliğin ikbali (*Dîvân: I/k. 13/8*). Ey hâdiyyü'r-reşâd!, Ey mâlikü'r-rikâb!/Ey doğru yolda/Tanrı yolunda gitmeyi gösteren, ey rikâb sahibi (*Dîvân: I/k.13/25*). Sâhibâne-melikâ!/ey melikliğe (yaraşan) efendi(m)! (*Dîvân: I/k. 20/22*). Sâhibâ!/ey edendi(m)! (*Dîvân: I/k. 49/1*). Ey sâhib-i mülk-i dil! Ey sadr-ı mülk-i nişân!/Ey gönül mülkünün sahibi, ey şehâdet mülkünün veziri (*Dîvân: I/k. 75 /28*). Ey âftâb-âtüfet! Ey âsmân-mahal!/ihsanı güneş gibi olan/güneş lütuflu, konumu gökyüzü gibi olan, gökyüzü makamlı (*Dîvân: I/k. 75 /46*).

Enverî'nin övgüsünü yaptığı Vezir Nasruddîn Ebû Tâhir, her şeyden önce sahip olduğu sıfatlarıyla anılmış ve bu bağlamda ona hitap edilmiştir. Aşağıdaki beyitte, devletin bekasını sağlayan, ülkenin şerefini koruyan ve değerli görüşlere sahip olan bir vezire sesleniş görülmektedir:

ای ز پی آب ملک و رونق دولت
دافعه فتنه کرده رای رزین را

"Deoletin gücü ve mülkün onurunu, (korumanın) ardından yüce görüşü (sayesinde) fitneyi defetmiş kişi!" (Dîvân: I/k. 6/19).

ای ممالک را مبارک پادشاه
ای سزای خاتم و تخت و کلاه

"Ey memleketler için mübarek (olan) hükümdar! Ey taç, taht ve (saltanat) mührüne layık (olan) hükümdar!" (Dîvân: I/k. 161/1).

Vezir övgüsünde, genellikle onlar, mülkün kuvveti (Dîvân: I/k. 15/22), mülkün yüzüsu/onuru, devletin gücü olarak bilinmişlerdir. Bu özelliklerin altında da sağlam/değerli/ileri/isabetli görüşlü olmaları (Dîvân: I/k. 75/38) bulunmaktadır:

ای ز پی آب ملک و رونق دولت
دافعه فتنه کرده رای رزین را

"Deoletin gücü ve mülkün onurunu (korumanın) ardından, yüce görüşü sayesinde fitneyi defetmiş kişi!" (Dîvân: I/k. 6/19).

Enverî, hükümdara seslendiği gibi vezirlere de seslenmiştir: Bunlardan biri de Tanrı'nın varlıklarını takdir ettiği, aferin dediği kişi/zat oluşudur. Enverî, İmrânî hanedanının sultanı olan Ebu'l-Hasan İmrânî'yi överken ona şöyle seslenmiştir:

ای تمامی که پس از ذات خدای
جز کمال تو همه نقصانست

"Ey Tanrı'nın zatından sonra kemali eksiksiz/tam (olan) zat! Senin kemalinden başka her (şey) noksanıdır." (Dîvân: I/k. 34/32).

Enverî, sultana seslendiği ifadenin benzerini, Vezir Nasruddîn Ebu'l-feth Tâhir için de kullanmıştır:

کای کاینات را بوجود تو افتخار

وی بیش از آفرینش و کم ز آفریدگار

“Ey kâinat yaratılmadan önce, Tanrı’nın (en) az(ından) varlığını beğendiği ve kâinatın da iftihar ettiği kişi!” (Dîvân: I/k. 75/27).

6.3.1.2.3. Adalet

Enverî’nin övgülerinde vezirler, “sâhib-i âdil” (Dîvân: I/k. 20 /16) olarak algılanmışlardır. Bundan dolayı onun adaleti, her yönden tamdır/kâmildir (Dîvân: I/k. 13/26). Bu özelliğe sahip olan vezirin adalet terazisiyle de bütün zor hükümler çözülür ve karara bağlanır (Dîvân: I/k.49/18). Ülkenin önünü adaletle açan vezir, memleketin tümünü de örtüsüyle rahatlatır (Dîvân: I/k. 75/33). Güneş, onun adaletinin gölgesinin altına girerse, kıyamete kadar ortaya çıkmaz (Dîvân: I/k. 75/37). Vezirin adaleti sayesinde, hem kara hem de deniz bayındır bir hale gelmiştir (Dîvân: I/k. 83/23). Onun adaletiyle, devrinde kötülüklerin sonu gelmiştir (Dîvân: I/k. 83/26). Kader, onun adaleti sayesinde yeryüzünde tek bir fitne dahi bırakmamıştır (Dîvân: I/k. 88/4). Onun adaletinin gölgesi altında, vahşi hayvanlar ve kuşlar güven içinde olduklarından şükrederler (Divan: I/k. 91/6). Onun adaletinde, kurt kuzuya zulmetmeyecek, keklik de doğan kuşuyla birlikte uçmaktan çekinmeyecektir (Dîvân: I/k. 99/7). Enverî, aşağıdaki beytinde, vezirin adaletinin gölgesinde barınanlardan ve bu duruma şükredenlerden şöyle bahsetmiştir:

شاکر حفظ سایة عدلت

ساکن و سایر وحوش و طیور

“Senin adaletinin gölgesinde korunduğu için şükredenler, dolaşan ve oturan(lardan başka) vahşi hayvanlar ve kuşlardır” (Dîvân: I/k. 91/6).

Enverî, Ebû Tâhir’in övgüsünde, onun adaletini farklı yönlerden öne çıkardığı hususlardan birisi de aşağıdaki beyitte kendisini göstermektedir. Şair, “keh-rubâ-saman” ilişkisinden hareketle, kehribarın bilinen özelliğinin tam tersini dile getirerek, kehribarın samanı, vezirin adaletinden dolayı çekemeyeceğini ifade etmiştir:

آنکه ددر زیر سایة عدلش

طاعت کهربا ندارد گاه

“Senin adaletinin gölgesinde olunca, saman, kehribara itaat etmez” (Dîvân: I/k. 169/12).

Ağıdaki beyit de, vezirin adaletini bir başka açıdan yansıtmaktadır:

عدل دایم بود گواه دوام
بر دوام تو عدل تست گواه

“Sürekli adalet, (devletin) devamına şahit olur. Senin adaletinin ise, senin (devletinin) devamına şahit olur” (Dîvân: I/k. 169/12).

Enverî, feleğin zulmüne rağmen, yeryüzünde yaş-kuru ne varsa, hepsinin onun adaleti sayesinde varlığını sürdürdüğünü şöyle dile getirmiştir:

عدل تو بود اگر نه جهان را نمادی
با خشک ریش جور فلک هیچ خشک و تر

“Eğer senin adaletin olmasaydı, mayası bozuk/kuru feleğin cevrenden dolayı, dünyada yaş ve kuru hiçbir şey kalmazdı” (Dîvân: I/k. 83/25).

Enverî, sultan övgülerinde olduğu gibi, vezirin de adaletini Hz. Ömer’e benzetir, bazen de sınırları zorlayarak vezirin adalet yönü ile yüz Ömer ettiğini vurgular (Dîvân: I/k. 26/4). *“O, ikinci Ömer’dir. Din, düzeni önce Ömer’in adaletinden, şimdiyse onun/vezirin yüceliğinden almaktadır” (Dîvân: I/k. 84/20).*

6.3.1.2.4. Cömertlik

Enverî’nin vezirler için dile getirdiği hasletlerden biri de cömertliktir. Bu cömertliğin kendisiyle de ilgisi vardır. Çünkü Enverî, vezirlerin cömertliğini ne kadar yüceltirse, kendi kazancı da bir o kadar artacaktır. Her şeyden önce, onların cömertlikleri sınırsızdır (Dîvân: I/k. 1/27). *“Onun denize benzeyen cömert elinden, eğer bir damla buhar havaya yükselse, bulut kıyamete kadar yeryüzüne jale yağdırır” (Dîvân: I/k. 13/28).* *“Onun elinin cömertliği, kıymetli taşlarla dolu madenin kapısına benzer” (Dîvân: I/k. 13/36).* *“Vezirin cömertliği ve bağışının gölgesi, güneş ve bulutun gölgesi kadardır” (Dîvân: I/k. 13/57).* *“Vezirin cömertlik sofrası, “şes-cihet”i kapsar” (Divan: I/k. 20/18).* *“Onun cömertliği, sürekli olarak halkın başındadır” (Dîvân: I/k. 76/45).* *“Dünya, onun cömertliği ve ihsanından dolayı, suda cevher, karada altın çıkarır” (Dîvân: k. 83/27).* *“Cömertlik, senin elinin bereketinden dolayı, dünyada rızık*

geleneğini oluşturdu" (Dîvân: I/k. 91/8). Enverî, Vezir Ebu'l-feth Nâsiruddîn Tâhir'in cömertliğinin sınırını, ayet iktibası yaparak, aşağıdaki beytinde şöyle belirtmiştir:

نسیم لطف تو با خاک اگر سخن گوید
حیات و نطق پذیرد ازو عظام رمیم

"Eğer senin cömertlik rüzgârın toprakla konuşursa, bu konuşmadan dolayı çürümüş kemikler, dirilir ve konuşur" (Dîvân: I/k. 138/19).

Enverî, yukarıdaki duyguların benzerini, aşağıdaki beyitte de işlemiştir:

بی دم لطفش بخاک در بنشانند
باد صبا را نه بلکه ماء معین را

"Onun cömertliğini, vakitsiz (olsa da) toprağa yerleştirseler, sabah rüzgârı değil, belki de cennet pınarının suyu gibi (hayat verir)" (Dîvân: I/k. 6/16).

Enverî, vezir övgüsünde, onun cömertliğini "el-yağmur kapısı-açma" ilişkisi içerisinde ele alarak, yağmura benzeyen elinin kapısını açarsa, çorak topraktan bitkinin yeşerme belirtisinin görüleceğini aşağıdaki beyitte şöyle ifade etmiştir:

دست تو فتح باب بارانیست
که بر آرد ز شوره مُهر گیاه

"Yağmur kapısını açan, senin elindir. Eğer (bu kapı açılırsa), çorak araziden bitki belirtisi oluşur." (Dîvân: I/k. 139/27).

Aşağıdaki beyitte de, vezirin cömertliği yine "el" unsuruyla anlatılmıştır:

دست جودش همیشه بر سر خلق
پای خصمش مدام بر دُم مار

"Onun cömertlik eli, sürekli halkın başının üzerinde, onun düşmanının ayağı da daima yılanın kuyruğu üzerinde" (Dîvân: I/k. 76/45).

6.3.1.2.5. Yüceltme

Övgülerde, vasıfları verilen vezirlerin hem maddi unsurları hem de manevi yönleri tıpkı hükümdarlar gibi yüceltilmiştir. Her şeyden önce o, varlığıyla kâinatın iftihar ettiği kişidir (*Dîvân: I/k. 75/27*). “O, bir taraftan gönül mülkünün efendisi, diğer taraftan şehadet âleminin veziridir” (*Dîvân: I/k. 75/28*). “Onun vezirlik eli, gökyüzünü bile itaati altına almıştır” (*Dîvân: I/k. 75/56*). Bu vasıflara sahip bir vezirin eşiği de “feleğin mabedi, sarayı da halk için mihrap gibidir” (*Dîvân: I/k. 13/35*). “Şairler için de, sığınma yeridir” (*Dîvân: I/k. 13/40*). “Kapısı yücedir” (*Divan: I/k. 76/33*). “Gökyüzü, o kapının pâyesinden daha düşüktür” (*Dîvân: I/k. 88/35*). “Sarayı Kâbe, dergâhı da Har-em’dir” (*Dîvân: I/k. 42/39*). “Feleğin altında, onun eşi benzeri yoktur. Göğün üzerine de kimse ulaşamamıştır” (*Divan: I/k. 83/61*). “Yerinde söylediği her söz, gökyüzü evrakına yazılır” (*Dîvân: I/k. 91/60*). “O, rütbe bakımında o kadar yücedir ki, gökyüzü konum yönünden onun altındadır” (*Dîvân: I/k. 76/14*). “Ona biat etme, kader tarafından hükme bağlanmıştır” (*Dîvân: I/k. 76/49*). “Gökyüzünün yüksekliği, vezirin sarayının sütunlarından daha alçaktır” (*Dîvân: I/k. 88/35*). Enverî, peygamber kıssalarında yer alan ve o peygamberle anılan “Mûsâ-asâ” ve “İsa-nefes” gibi hususları, övgüsünü yaptığı vezirin üzerinde görür gibi bir hava vermiş, hatta küçümseyecek bir hava yaratmıştır:

ملا مت نفست می برد دعای مسیح
گرامت قلمت می کشد عصای کلیم

“Senin nefesin, İsa Peygamber’in duasını azarlar. Senin kalemin, Musâ Peygamber’in asasından tazminat alır” (*Dîvân: I/k. 138/26*).

6.3.1.2.6. Yüce Görüşlülük

Enverî’nin, Vezir Ebû Tâhir hakkındaki övgü konularından biri de görüşündeki isabetli oluşudur. Bu durumda onun, basiretli, sağlam, kıymetli ve temeli olan bir görüşe sahip olduğu vurgulanmıştır. Her şeyden önce o, yüce görüşlüdür. Bundan dolayı şûrada aldığı kararlara uymak, zorunlu hale gelmektedir:

تبارک الله معیار رای عالی تو
چو واجبست مقادیر امر شوری را

“Allah mübarek eylesin, senin yüce görüşün miyardır. Artık senin şûra kararlarının niteliğine (uymak) vaciptir.” (Dîvân: I/k.1/25).

Vezerin ileri görüşlü olması kasidelerde şu şekilde de geçer: “Onun sağlam görüşü sayesinde, fitne ortadan kalkmıştır” (Dîvân: I/k. 6/19). “Onun görüşü, Tur Dağı tecellisi gibi aşikârdır” (Dîvân: I/k. 28/15). “Onun görüşü, güneşin ışığı gibi parlaktır” (Divan: I/k. 28/22). “Vezerin görüşü, sabahın müjdecisidir” (Dîvân: I/k. 29/15). “Senin yüce görüşün, feleğin çevresine şule çeker” (Dîvân: I/k. 75/38). “Onun görüşü, bugünün müşküllerini dünden görür” (Dîvân: I/k. 75/50). “Onun ileri görüşlülüğü, her hangi bir köşeye çekilip düşünse, felek, perde-dâr olur. Onun ileri görüşlülüğü sayesinde, fitne nefes alamaz” (Dîvân: I/k. 169/25). Aşağıdaki beyitte de, vezirin görüşünü ifade ederken, Tur Dağı tecellisi benzetmesine yer vermiş ve sınırları zorlamıştır:

صد حزم ترا متانت قاف

نور رای ترا تجلی طور

“Senin ileri görüşlülüğünün seddi, Kaf Dağı'nın sağlamlığı (gibi)dir. Senin düşüncenin nuru da, Tur Dağı tecellisi (gibi)dir.” (Dîvân: I/k. 91/5).

6.3.1.2.7. Kaza-Kader

Enverî, dinî bir terim olan “kaza-kader” olgusunun, vezirlere verilen/takdir edilen “alın yazısı” olduğunu, hem sultanlar hem de vezirler övgüsünde dile getirmiş, onların eylem ve söylemlerini kaza ve kaderin iradesi olarak algılamıştır: Aşağıdaki beyitte şair, Vezir Nasruddîn Tâhirî bu bağlamda şöyle övmüştür:

بسته با حکم او قضا بیعت

گفته با کلک او قدر اسرار

“Kaza, hükmüyle ona biati bağlamış; kader, kalemiyle ona sırları söylemiş.” (Dîvân: I/k. 76/49).

Enverî'nin, övgüsünü yaptığı veziri, “kaza-kader” bağlamında, hangi noktaya taşıdığı, aşağıdaki beyitte görülmektedir. O, kasidesinin bir beytinde, “kader, deftere yazılırken, onun cömertliği, kader divanından cömertlik istedi, tüm cihan (cömertlik bakımından) onun üzerine yazıldı.

Doğrusu, (onun için) az miktar sayılır” demiştir. Sıra vezirin ömrüne gelince, o da kader divanından şunu istemiştir:

وجه باقی خواست عمر او ز دیوان قضا
بر ابد بنوشت و الحق بود مقداری قصیر

“Onun ömrü, kaza divanından ebedilik istedi! Kaza da, sonsuz ömrü, onun üzerine yazdı. Gerçekten, (onun için) bu, az bir miktar idi” (Dîvân: I/k. 94/12).

Enverî, yukarıdaki duyguların benzerini, Sultan Sencer’i överken de söylemiş ve olayların oluşumunu, sanki “kader ve kaza”, sultanın iradesi doğrultusunda gerçekleştirmiş şeklinde yansıtmıştır:

هر چه نا کرده عزم تو قضا فسخ شمرد
هر چه نا پخته خزم تو قدر خام گرفت

“Senin azminin ve kararlılığının yapmadığı her şeyi kaza, feshetti/bozdu. Senin pişirmediğin her şeyi, kader, çiğ/ham kabul etti” (Dîvân: I/k. 40/13).

Ayrıca Enverî, Sultan Sencer’e: “ای قضا!” ve “ای قدر!” (Divan: I/k. 59/12) diye hitap ederken, onun veziri Ebû'l-Feth Tâhir'e de aynı duyguyla seslenmiştir:

ای قضا بر در تو جویان جاه
وی قدر بر در تو خواهان بار

“Ey kapısında, (insanların) mevki ve rütbe arayan kaza! Ey kapısında, (insanların) lütuf ve ihsan isteyen kader!” (Dîvân: k. 76/55).

Enverî'nin, övgüsünü yaptığı Nâsiruddîn Ebû'l-feth Tâhir'i, Sultan Sencer'in önüne çıkardığı da görülmektedir. Onun buyruğunun nüfuzunu, padişah fermanı; huyu ve karakterini de, padişah vasıflı (Dîvân: I/k. 83/51) olarak gören Enverî, varlığın oluşumunda, rütbelerin/derecelerin dağıtımında, övgüsünü yaptığı vezire öncülük verildiğini düşünerek, onu Sultan'ın önüne çıkarmıştır:

کز روی سبک مرتبه در مجمع وجود
ذات تو آمد اول و پس دهر بر اثر

“Varlık toplantısında/varlığın oluşumu esnasında; rütbelerin kalıba dökümü/şekillenmesi sırasında, önce senin zatın, sonra da dünya üzerindeki iz, belirti geldi” (Dîvân: I/k. 83/60).

6.3.1.2.8. Çeşitli yönler

Enverî’de, hükümdarların sahip olduğu öfke, kahır, kızgınlık, hışım gibi hem korkutucu hem de psikolojik baskı yaratan manevi duyguları, vezirler için de uygun görmüştür. Buna göre: *“Onun öfke rüzgârı, gökyüzüne ulaştınca, ayın sahip olduğu güzelliklerden belirti kalmaz” (Dîvân: I/k. 83/43). “Onun kahrı, seçenekleri yakan bir ateştir” (Dîvân: k. 83/38). “Onun öfkesinin zehri, ölümün mizacını sıcak yapmıştır” (Dîvân: k. 88/8). “Onun (kahrının) zehirlerinin sıcaklığı, ecele danışmadan ve Azrail’in vasıtası olmadan ruhları kabzeder” (Dîvân: k. 118/18). Enverî, vezir Ebû Tâhir’in kahrını yansıtırken, ayet iktibas da yapmıştır. Öyle ki, “Ey kâfirler! Bugün özür dilemeyin, siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz (denilir)” (Tahrîm/7) ayetinde geçen; “lâ-te’teziru” kelimesinden yola çıkarak, “kahr-ayet” münasebetiyle bağlantı kurmuştur:*

نوح پیغمبری که بر اعدا

قهرت اعجاز لا تعذر دارد

“Senin kahrın, Nûh Peygamber’in düşmanlar/kâfirler üzerindeki, “bugün özür dilemeyin” ayetinde (yer alan) aciz bırakmaya benzer/sahiptir.” (Dîvân: I/k. 56/59).

Enverî, bazen vezirler hakkında; *“sultanların ve imamların övdüğü kişi”* diyerek, övgüde onları doğu ve batının en meşhuru olarak görür (Dîvân: I/k. 15/24). *“O/vezir, sonsuzluk sabahına kadar, yeryüzünde tanınmışlardan daha meşhur/tanınmış olarak kalacaktır” (Dîvân: k. 88/14). “Tüm hükümdarlar, ona/vezire danışır ve onun görüşlerinden yararlanırlar” (Dîvân: k. 15/35). “Onun/vezirin eli, gökyüzü kadar güçlüdür” (Dîvân: k. 75/55). “O, öyle ileri görüşlüdür ki, bugünün problemlerini dünden görür” (Dîvân: k. 75/50). “Onun görüşünün isabetinden dolayı, hem ülke hem din mamurdur” (Dîvân: k. 91/1). “Onun görüşünün ışığı/parlaklığı, Tur Dağı’nın tecellisidir” (Dîvân: k. 91/5). “O, güzellik ve letafette, bahar gibidir” (Dîvân: k. 76/1). “Kader, onun adaletinden dolayı, dünya içerisinde açıktan yapılan bir fitne bırakmadı” (Dîvân: k. 88/4). “Onun adı da ‘Tâhir’dir, soyu da tahirdir” (Dîvân: k. 94/6). Enverî, övgüsünü yaptığı vezirin makamını, öyle yüceltmış ki, gökyüzü konum olarak bu makamın altında kalmıştır:*

پایه تو چنان رفیع شدست
کاسمان را فرود اوست مدار

“Senin makamın, öyle yücedir ki, gökyüzü yörünge (itibariyle) onun altındadır.” (Dîvân: I/k. 76/22).

Bunların yanında Enverî, vezir övgüsünde o kadar ileriye gitmiştir ki, “Musa-ayak” ile “vezaret-el” münasebetini “ma’mur/bayındır” ile ilişkilendirerek, vezirin konumunu şöyle görmüştür:

زهی دست وزارت از تو معمور
چنان کز پای موسی پایه طور

“Musa’nın ayağından dolayı, Tur Dağı’nın kıymeti nasıl mamura, ne güzel! Vezirlik eli de senden dolayı mamurdur.” (Dîvân: I/k. 88/1).

6.3.1.2.9. Şahsiyetler

Enverî, Vezir Ebû Tâhir övgüsünde şahsiyetlere fazla yer vermemiştir. Bir beytinde, Ebû Tâhir’in adaletinden bahsederken, onun adalet yönünden yüz Ömer ettiğini söyler (*Dîvân: I/k. 26/3*). Bir başka beyitte de, sultanı ikinci Süleyman, veziri de Süleyman’ın veziri Âsaf olarak görür (*Dîvân: I/k. 43/10*). Aynı şahsiyet, bir başka beyitte: “*Süleyman mülkünün Âsaf’ı, ebedî bir çadır kurdu*” diyerek, bir önceki beyitte söylediğini tekrar eder (*Dîvân: I/k. 180/15*). Enverî, Ebû Tâhir’in övgüsünde yer verdiği bir diğer şahsiyet de, Kârûn’dur. Adı geçen vezirin devlet hazinesine, onun izni olmadan giren altınların, Kârûn’un adı mirasının parçası olsun diyen şair, vezirin hazinesinin temizliğini ve Kârûn isminin olumsuzluğunu öne çıkarmıştır (*Dîvân: I/k. 49/12*). Vezir övgüsünde kullanılan son şahsiyet, Sebâ Melikesi’dir. Enverî, vezirin yüceliğinden bahsederken, Sebâ melikesi’ni, vezirin hizmetine rüzgâr ile birlikte koşarak gelen bir kişi olarak nitelendirmiştir (*Dîvân: I/k. 91/26*).

6.4. Fahriye Bölümü

Klasik Fars şiir geleneğinde kaside içerisinde görülen ve daha çok medhiyeden sonra gelen bir bölümdür. Bu bölümde şairler ya kendilerinden bahsederler ya da sanatıyla/şiiriyle övünürler. Enverî’nin kasidelerinde fahriye bölümü yoktur. Başka bir ifadeyle Enverî, başka şairler gibi kasidelerinde kendi övgüsüne yer vermemiş, şiirleriyle övünmemiş, şiirlerini

inci ve mücevhere benzetmemiş, onun kaleminden mana incileri dökülmemiştir. Bunun nedenini söylemek kolay değildir. Şiirlerinden hareketle bazı yorumlar yapılabilir. Onun “Der Mezemmet-i Şî’r ü Şâ’ir ve Fazîlet-i İlm ü Hikmet” başlıklı 183. kasidesinde, meslek olarak çöp taşıyanları şairlere tercih eder ve çöpçülük mesleğinden ekmek yemek, şairlikten daha iyi olduğunu savunur. Şairlikten elde ettiğinin ayıptan başka bir olmadığını ileri süren şair, tövbe etmesi gerektiğini de ileri sürer. Şaire göre birine yardım etmek için ilim ve bilgi lazımdır. Bunun için de “*Buhturî’nin boş laflarına değil İbn-i Sînâ’nın Şifâ isimli eserine baksın*” der. Kasidenin sonunda da: “*Ey Enverî, şair olduğun sürece (memduha) kulluktan kurtulamazsın!*” (*Dîvân: I/456*) diyerek, görüşlerini ortaya koyar.

Bu bir şiir tenkidinin ötesinde onun gerçek düşüncesini yansıtabilir. Bilgin olmasına rağmen, geçimini sağlayabilmek için kaside söylemiş olabilir veya bu yolun daha kestirme olduğunu düşünebilir. Sonuç olarak, meşhur bir kaside şairi olmasına rağmen bu yolu içine sindirememiş de olabilir. Yukarıdaki ifadeleri böyle yorumlayabiliriz. Ayrıca onun bir kasidesinde (k. 72): “*ای انوری مداهنت سرد چون کنی*” yani “*Ey Enverî, zira çirkin dalkavukluk/yağcılık yapıyorsun*” (*Dîvân: I/170*) sözü de kanaatimizi doğrular gibidir. Buradan hareketle, medhiyeyi içine sindiremeyen Enverî, fahriyeyi de benimsememiş olmalıdır. Başka bir ifadeyle bilim adamı kimliğiyle bir fahriye şairi olmak istememiş olabilir.

Bütün bunlara rağmen onun kendisini değil de şiirini överek az da olsa kasidelerinin içine yerleştirdiğini görmekteyiz. Bunlar, onun 205 kasidesinde sadece iki veya üç beyittir. Bu beyitler de şunlardır:

این شعر بر آن وزن و قوافی و ردیفست
کامروز نشاطی است فره فضل و کرم را

“*Bu gün, kerem ve cömertliğin bolluğu bir sevinç (yaşattığı) için, bu şiir, (böyle bir) vezin, kafiye ve redif üzerine (nazmedildi)*” (*Dîvân: I/8*).

نشگفت اگر نویسد این شعر انوری
بر روی روزگار بآب زر آفتاب

“*Enverî’nin bu şiiri, dünya üzerine güneşin altın suyu ile yazılsa (buna) şaşılmaz!*” (*Dîvân: I/21*).

انوری از آب مهر و آتش مدحت کند

دُرُج دُرُ نَظْمِ رَا چُون بَادِ بَرِ خَاكْتِ نَثَارِ

“Enverî, ateş ve sevgi suyu ile seni över, mücevher kutusundaki inciye benzeyen şiirini rüzgâr gibi senin ülkenin üzerine saçar” (Dîvân: I/191).

6.5. Dua Bölümü

Kasidenin sonunda yer alan bölümdür. Enverî, kasidelerinin çoğunda bu bölüme yer vermiştir. Enverî'nin 20 kasidesinden 143'sinde duâ bölümü vardır. 80 kasidede dua bölümü 1beyit, 38 kasidede 2 beyit, 18 kasidede 3 beyit, 5 kasidede 4 beyit, 2 kasidede 5 beyittir. Görüldüğü gibi Enverî'nin dua bölümündeki beyit sayısı daha çok 1 veya 2 beyitten oluşmuştur.

Enverî'nin dua bölümü çeşitlilik arz eder. Enverî, dua bölümünde geleniğin dışına çıkarak kendisi ve şiirini bitirdiği için duada bulunmamıştır. Enverî, daha çok “bâd/olsun” emir kipiyle dua cümlesi kurmuştur. Bu bölümde Enverî, memduhlarının ömürlerinin ve devletlerinin uzun olmasını dilemiştir:

مَدَّتْ عَمْرَ تُو جَاوِيدَانِ بَادِ
تَا اَبْدِ مَدَّتْ جَاوِيدَانِسْتِ

“Sonsuz (olan) zamanın sonsuz geleceğine kadar senin ömrün müddeti sonsuza dek sürsün/olsun!” (Dîvân: I/82).

هَمْمَهٗ وَقْتِي خَدَايَ عَزَّ وَجَلَّ
حَافِظِ وَ نَاصِرِ وَ مَعِينِ تُو بَادِ

“Aziz ve celil olan Tanrı, her vakit senin yardımcın, destekçin ve koruyucun olsun!” (Dîvân: I/117).

يَا رَبِّ دَوَامِ دَوْلَتِ وَ مَلِكِ وَ بَقَاشِ دِهٖ
چُونَاكِهٖ اَيْمَنِ رَا دُورِشِ دَوَامِ دَادِ

“Ya Rab! Onun zamanında devam eden bir güvenliğinin/emniyetinin devamı için, varlığının, mülkünün ve devletinin kalıcılığını ona ver!” (Dîvân: I/122).

Enverî, şiirinin parlaklığını öne çıkararak, memduhunun ömür bostanının da parlak olması için dua etmiştir:

رَوْنَقِ بَسْتَانِ عَمْرَتِ بَادِ تَا اَيْنِ شَعْرِ هَسْتِ

کابر آذاری همی در بستان لشکر کشد

“ Âzâr/Mart bulutu sürekli bostana asker sevk ettiğinden, bu şiirin parlaklığı gibi senin ömrünün bostanı da parlak olsun! (I/139).

Enverî, duâ ederken aynı zamanda memduhun sahip olduğu gücü yansıtmak veya ülkesinin genişliğini göstermek de istemiştir:

جیش تو بادا ببلخ و جشن تو بادا بمرو

بارگاهت در نشابور و مقام اندر هرات

“Senin ordun Belh’te olsun! Senin meclisin Merv’de olsun! Senin sarayın Nişabur’da ve makamın Herat içinde Olsun!” (I/38).

Enverî, bayram münasebetiyle yazdıkları tebrik kasidelerinin dua bölümünde hem bayramlarının mübarek olmasını dilemişler hem de devleti için dua etmişlerdir:

عید فرخنده و قرین اقبال

ملک پاینده و معین داور

“Bayramın mübarek, ikbalin dost olsun! Mülk ebedi ve Tanrı yardımcın olsun!” (I/200).

Enverî, memduhun makamını kıskananların dünyadan ayaklarının kesilmesi için de misal göstererek dua da bulunmuştur:

گرفته موی و ز دنیا برون کشیده اجل

حسود جاه تو را همچو موی را ز خمیر

“Ecel, senin makamını kıskananları saçından tutup hamurdan kıl (çeker) gibi dünyadan dışarı çeksin!” (I/253).

Yukarıda verilen örnekleri çoğaltmak olasıdır. Bu da duanın en az medhiye kadar önemli olduğunu gösterir. Kısaca Enverî’de dua, kasidelerinin vazgeçilmez bir unsurudur. Her çeşit konu bahane edilerek övgü söylediği gibi, her bir fırsat ele geçtiğinde de dua etmiştir. Kendisi için hiçbir kasidesinde dua etmeyen Enverî, kendisinden esirgediği duayı memduhlarından esirgememiştir.

KAYNAKÇA

Armutlu, Sadık, “Fars Şiirinde Bir Tanrı Üç Peygamber”, *Doğu Batı Düşünce*, Yıl:15, Sayı 60, Nisan 2012, Ankara 2012.

- Armutlu, Sadık, "Mülûk-i Mülk-i Suhen veya Müflisân-ı Kimyâ-fürûş: Enverî ve Nef'î", *Estad, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Profesör Muhammed Nur Doğan Özel Sayısı, Cilt 2, Sayı 1, Şubat 2019.*
- Âştiyânî, Muhammed İkbâl, *Ceşn-nâme-yi İbn Sînâ, İntişârât-ı Encümen-i Âsâr-ı Milli, Tahran 1334 hş.*
- Ateş, Ahmed, "Enverî" mad., *İA., İstanbul 1977.*
- Avfî Muhammed, *Lubâbu'l-elbâb* (nşr: Saîd-i Nefîsî, Çâp-ı İttihâd, Tahran 1333 hş.
- Câmî, Nuru'd-dîn, *Bahâristân-ı Câmî* (nşr. İsmâîl-i Hâkimî), *İntişârât-ı Ittilâât, Tahran 1367 hş.*
- Devletşâh Semerkandî, *Tezkiretu's-şuarâ*, (nşr. Edward Browne), *İntişârât-ı Esâtîr, Tahran 1352 hş.*
- Dihhudâ, Muhammed, *Emsâl ve Hikem, İntişârât-ı Emîr Kebir, Tahran 1376 hş.*
- Divân, *Divân-i Enverî*, (nşr. Muhammed Takî-yi Razavî), *Şirket-i İlmî ve Ferhengî, Tahran 1372 hş.*
- Ferâhânî, Ebû'l-Hasen, *Şerh-i Muşkilât-ı Dîvân-ı Enverî* (nşr. Muderris Radavî, Tahran 1340 hş.
- Furûzânfer, Bedîuzzamân, *Suhan ve Suhanverân, İntişârât-ı Hârzemî, Tahran 1358 hş.*
- Hidâyet, Rızâ Kulîhân, *Mecmau'l-fusahâ* (nşr. Mîr Ali-yi Gurgânî), *Tahran 1336 hş.*
- Karahan Abdülkadir, "Enverî" mad., *DİA, İstanbul 1995,*
- Kâtib Çelebi, Keşfu'z-zunûn (nşr. Kilisli Muallim Rifat - Şerefeddin Yaltkaya), *MEB Yayınları, İstanbul 1941.*
- Kazvinî, Târîh-i Güzîde (nşr. Andulhüseyn Nevâyî), *İntişârât-ı Emîr Kebir, Tahran 1394 hş.*
- Kedkenî, Şeffî, *Müflis-i Kimyâfurûş, İntişârât-ı Suhan, Tahran 1384 hş.*
- Lutf Ali Big, *Âteşgede-İ Âzer*, (nşr. Seyyid Ca'fer-i Şehîdî), *Müessese-i Neşri Kitâb, Tahran 1337 hş.*
- Ravendî, Muhammed b. Alî; *Rahatü's-Sudür ve Ayetü's-Sürür*, (nşr. Ahmet Ateş), *TTKY, Ankara 1957.*
- Radavi, Muhammed, *Dîvân-ı Enverî, İntişârât-ı İlmî, Tahran 1372 hş.*

Râzî, Emîn Ahmed, *Heft İklîm* (nşr. Cevâd-i Fâzıl), Kitâbfurûşi-yi Alî Ekber-i İlmî, Tahran ts.

Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyyât der Îrân*, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahran1352 hş.

Şehîdî, Seyyid Ca'fer, *Şerh-i Lugât ve Muşkilât-ı Dîvân-ı Enverî-yi Ebîverdî*, İntişârât-ı İlmî, Tahran 1387 hş.

Şems-i Kays-ı Râzî, *el- Mu'cem fi Meâ'yîri Eş'âri'l-Acem*, (nşr. Muhammed Kazvînî-Müderriş-Muderris Razavî), Tahran1338 hş.

Yûsufî, Gulâmhüseyn, *Çeşme-i Rûşen*, İntişârât-ı İlmî, Tahran 1388 hş.